

stads wandel

Cultuurhistorische en
bouwhistorische verkenning

Geefhuisjes

*Hoge Zand 2 tot en met 24
Den Haag*

COLOFON

Adres: Hoge Zand 2 - 24
Monumentenstatus: Rijksmonument, nummer 17537
Kadaster deel/nr.: GVH07 - K – 349 t/m 360

Datum: Definitief rapport versie 2, 26 juni 2023
Formaat: A4 staand
Richtlijnen: Dit rapport is samengesteld volgens de Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek (RCE e.a. 2009)

Opdrachtgever: Stadsherstel Den Haag en Omgeving NV

Doel: Duiding aanwezigheid bouwhistorische elementen

Contactgegevens

Opdrachtnemer

Organisatie	Culthis adviesbureau cultuurhistorie
Contactpersoon	Linda Driesen – van der Male (Auteur rapport)
Mobielnummer	06 – 247 85 589
Adres	Prinses Irenelaan 12 2252 GJ Voorschoten
Email	Linda@culthis.nl

Opdrachtgever

Organisatie	Stadsherstel Den Haag en Omgeving N.V.
Contactpersoon	Mw. L. Oostenbrink
Telefoonnummer	070 – 324 8535
Adres	Zuid Hollandlaan 7 2596 AL Den Haag

Copyright: Vermenigvuldiging en verspreiding van de rapportage alsmede het publiceren van (delen van) de resultaten van de werkzaamheden of citeren van de uitkomsten van het rapport is alleen toegestaan na uitdrukkelijke schriftelijke toestemming auteur (L.D.N. Driesen – Van der Male, Culthis adviesbureau cultuurhistorie). Dit geldt ook voor het gebruik van de foto's en tekeningen uit het rapport die van de hand zijn van Culthis adviesbureau cultuurhistorie.

Culthis adviesbureau cultuurhistorie kan niet verantwoordelijk worden gehouden voor de context waarin citaten, delen van dit rapport, afbeeldingen, kaartmateriaal en tekeningen door anderen dan Culthis worden gebruikt.

Voor zover er geen bronvermeldingen zijn opgenomen bij afbeeldingen zijn deze gemaakt door de auteur. Voor alle andere afbeeldingen is de bronvermelding bij de afbeelding opgenomen.

Foto voorpagina: Zicht langs de huisjes gezien vanaf de Lange Beestenmarkt, foto juni 2022.

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	5
Hoofdstuk 1 Historische Ontwikkeling. Een beknopte geschiedenis van de Geefhuisjes	8
Hoofdstuk 2 Stedenbouwkundige Ontwikkeling	14
2.1 de groei van Den Haag tot en met het Hoge Zand	15
2.2 Stedenbouwkundige ontwikkeling Geefhuisjes	18
2.3 Breedte percelen	19
Hoofdstuk 3 Architectuurbeeld	20
3.1. Bouwstijl	21
3.2 Typologie	21
Hoofdstuk 4 Gebouwniveau: Bestaande toestand	23
4.1 Bouwmassa	24
4.2 Indeling	24
4.3 Constructie	25
4.3.1 Metselwerk	26
4.3.2 Houten balken	26
4.3.3 Beton	38
4.4 Exterieur	38
4.4.1 Metselverband	38
4.4.2 Pannen en bestrating	38
4.4.3 Kozijnen en ramen	39
4.4.4 Buitendeuren	44
4.4.5 Dakkapellen en dakramen	45
4.4.6 Ornamenten	45
4.5 Interieur	47
4.5.1 Binnendeuren	47
4.5.2 Vloer-, wand- en plafondafwerking	47
4.5.3 Schouwen	47
4.5.4 Trap en toebehoren	48
4.5.5 Verwerken	49
HOOFDSTUK 5 OVERZICHT BOUWGESCHIEDENIS	50
HOOFDSTUK 6 WAARDERING EN ADVIES	53
6.1 Algemene Historische waarde	53
6.2 Stedenbouwkundige waarde	53
6.3 Architectuurhistorische waarde	53
6.4 Bouwhistorische waarde	53
6.5 Opsomming monumentale waarden	53
6.6 Advies	54
Overzichttekening monumentale waarden	56

Bijlage I - redengevende omschrijving monument	57
Bijlage II – Bouwtekeningen 1977 en 1991	58
Bijlage III – (Vermoedelijke) datering bouwkundige onderdelen	61
Bronnen	62
Noten	62

INLEIDING

UITGANGSPUNTEN

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Stadsherstel Den Haag en Omgeving N.V.. Deze organisatie wil graag voor al haar onroerende eigendommen inzichtelijk hebben welke bouwhistorische waarden aanwezig zijn. Er ligt geen directe ontwikkeling aan deze bouwhistorische verkenning ten grondslag. De woningen zijn op het moment van het onderzoek bewoond.

Het bouwhistorisch onderzoek en de vraagstelling richt zich daarom op de vraag:

- 1) Of en zo ja, welke bouwfases nog herkenbaar aanwezig in de woningen aan het Hoge Zand 2 tot en 24.
- 2) Welke aandachtspunten zijn er te benoemen voor eventuele toekomstige verbouwingen?

ONDERZOEK EN BEPERKINGEN

Het onderzoek is opgedeeld in verschillende onderdelen. Ten eerste is er gekeken naar de beschikbare literatuur over de Haagse hofjeswoningen. Zowel de oudere als meer recente publicaties, evenals krantenberichten zijn bij dit onderzoek betrokken.

Een belangrijke bron is ook het archief van de Geefhuisjes of Drievuldigheidshuisjes, dat inzicht geeft in de vroegste ontwikkelingen van het hofje. Vanaf 1565, na het overlijden van de stichter, wordt een deel van het beheer van de huisjes geschonken aan twee burgemeesters en de baljuw van Den Haag. De informatie met betrekking tot de huisjes is vanaf dan ook geregistreerd in het Oud Archief van de gemeente Den Haag. Dit archief is daarom betrokken in het onderzoek naar de Geefhuisjes. In de achttiende eeuw ging het gehele eigendom over op de gemeente, waardoor de huisjes, indien er aanleiding is tot het maken van een melding, ook in de jaarverslagen van de gemeente voorkomen. Ten aanzien van de bouwkundige informatie is ook onderzoek uitgevoerd in het historisch bouwarchief van de gemeente (1879-1906). In dit archief komen de huisjes niet voor. In het bouwarchief vanaf 1906 zijn enkele tekeningen uit de jaren 40, 70 en 90 van de 20ste eeuw bewaard gebleven. Voor de meest recente verbouwing door de Stadsherstel zelf is ook dit archief geraadpleegd. Het bureau-onderzoek is verder uitgebreid met een zoektocht naar historische kaarten, prenten en foto's van de huisjes.

Gedurende het onderzoek is op 9 juni 2022 een bezoek aan de locatie gebracht om de woningen te onderzoeken. Om praktische redenen heeft de opdrachtgever ervoor gekozen om niet alle woningen te onderzoeken, maar het onderzoek te baseren op een steekproef van vier woningen. Eén in iedere vleugels (nummer 2 en 22) en de beide verhoogde woningen in het hart van het bouwblok (nummer 12 – 14). Er waren geen restricties aan het locatiebezoek. Wel is het zo dat de woningen volledig zijn afgewerkt voor bewoning (voorzetwanden, gipsen plafondafwerking en vloerbedekking). Hierdoor zijn eventuele bouwsporen die achter de afwerking aanwezig zijn op het moment van het bezoek niet waarneembaar.

STATUS

De twaalf woningen, de 'Geefhuisjes' of 'Drievuldigheidshuisjes' zoals ze worden genoemd, zijn op 11 januari 1967 aangewezen als beschermd rijksmonument. De onderbouwing van de waardering bij de aanwijzing beperkt zich tot de volgende omschrijving: *'Stichting De Geefhuisjes, gebouwd in 1665 - RIJ VAN 12 HUISJES, de twee middelste verhoogd en bekroond met een driehoekig fronton.'*

In de registratie van de Geefhuisjes als monument zijn twee extra percelen opgenomen, die niet bij het betreffende complex horen, namelijk Hoge Zand 28 t/m 42 (GVH07 - K – 3220) en Lange Beestenmarkt 97 t/m 101 (GVH07 - K – 2831). De reden hiervoor is onduidelijk en waarschijnlijk onjuist.

BEGRENZING ONDERZOEKSGBIED

Het onderzoek heeft zich beperkt tot vier van de twaalf woningen van de Geefhuisjes. Het betreffen de woningen:

- Hoge Zand 2
- Hoge Zand 12
- Hoge Zand 14
- Hoge Zand 22

Het bouwblok wordt aan de noordwestzijde begrensd door de stoep van het Hoge Zand. Aan de noordoostzijde door Lange Beestenmarkt. De tuinen van het bouwblok liggen op het zuidoosten. Het bouwblok Hoge Zand 28 t/m 42 (*Concordia*) vormt de begrenzing aan de zuidwestelijke kant van de Geefhuisjes.

Afbeelding 1 – Vogelvluchtaanzicht van de Geefhuisjes aan het Hoge Zand 2 – 24. In geel de huisjes die zijn bezocht (bron vogelvlucht: Google Earth, bewerking Culthis).

Afbeelding 2 - Het met een fronton bekroonde hart van de Geefhuisjes. In het fronton is het Drievuldigheidsteken zichtbaar. Eronder de stichtingstenen met tekst over de stichtingsgeschiedenis.

HOOFDSTUK 1 HISTORISCHE ONTWIKKELING

EEN BEKNOPT GESCHIEDENIS VAN DE GEEFHUISJES.

DE STICHTING VAN DE EERSTE HUISJES

De *Geefhuisjes*, ook wel de Drievuldigheidshuisjes of St. Jacobshuisjes genoemd, aan het Hoge Zand te Den Haag hebben hun bestaan te danken aan een geschil tussen mr. Cornelis Barthout Jansz. (griffier van het Leenhof van Holland) en Magriette Jansdochter, weduwe van Willem Jansz.. Het is het jaar 1558 als Cornelis de achterstallige erfhuur voor een stuk land in het Padmoes, een buurtje in Den Haag (zie inzet), van de weduwe wil innen. In het akkoord dat wordt gesloten zegt Magriette toe de achterstallige huur te zullen betalen en tevens als 'rente' een St. Jacobshuisje te stichten, zoals deze daar voorheen ook al had gestaan. Daarbij wordt ze verplicht dit huisje ten eeuwige dagen te onderhouden en in de periode tussen 1 november (Allerheiligen) en 2 februari (Maria Lichtmis) daar iedere avond een kaars van één penning helemaal te laten opbranden. Daarnaast zegt ze toe in het St. Jacobshuisje een beeld van St. Jacob in een glazen vitrinekastje met een deurtje te plaatsen. Het werd een eenvoudige kapel op de plek waar eerder een St. Jacobskapel had gestaan.

BEGINFASE VAN HET HOFJE

Of Magriette Jansdochter daadwerkelijk het kapelletje heeft gebouwd, blijkt niet uit de beschikbare stukken. In zijn testament, dat Mr. Cornelis Barthout Jansz. op 20 september 1563 liet opmaken, verklaart hij daarentegen wel zelf een kapel te hebben opgericht. Maar dan ter ere van de Heilige Drievuldigheid. Een prent uit het jaar 1700 (afbeelding 3), die de situatie aan de Sint Jacobsstraat in 1570 laat zien, toont een kleine kapel, zoals deze vaker in dorpen en steden in de straten te vinden waren. Uit het testament blijkt ook dat Cornelis Barthout Jansz. in de kapel een aanleiding had gevonden om een 'hofje' te stichten. Uit de omschrijving in dat testament blijkt dat het niet een standaard hofje was met een door de huisjes omgeven tuin met een poortgebouw en/of kapel, zoals wij die veelal kennen. Destijds is er al sprake van een straathofje. In de beschrijving uit het testament komt naar voren dat er één huisje aan de kapel grenst. Daarnaast zijn er aan de zuidzijde van de St. Jacobstraat twee huisjes gesitueerd. Aan de noordzijde van de St. Jacobsstraat bevinden zich nog eens drie naast elkaar gelegen huisjes. De vogelvluchtk kaart van Den Haag uit 1598 door Jacques de Gheyn laat de kapel en de daaromheen liggende

De wijk PADMOES/PADMOSSE

Ten zuiden van de (huidige) Gedempte Gracht en ten westen van het Spui lag voordat de stad overging in het platteland nog een klein buurtje. Deze droeg de naam Padmoes/Paddemos. Waar de naam precies vandaan komt, is, evenals de exacte omvang van dit wijkje, niet bekend. Sv. E. Veldhuijzen suggereert in zijn artikel in *Die Haghe* in 1991 dat de naam Padmoes komt van het oud-Nederlandse woord: paddemors, een laag gelegen drassig gebied. Pas later zou dit verbasterd zijn naar Padmos als verwijzing naar het eiland Patmos, waarnaar apostel Johannes werd verbannen. Er is in het historisch Nederlands woordenboek geen verwijzing naar paddemors te vinden, waardoor deze associatie niet kan worden gecheckt. Met de bouw van de Nieuwe Kerk aan het Spui verdween het grootste deel van de wijk. Ds. Joannes Vollenhove (1631-1708) dichtte bij de opening van de kerk: *'Weleer stont Padmoes hier, een slyknest, nutst vergeten. Nu straalt' er hemelsch licht: en 't mag wel Patmos heten'*.^A Uit dit citaat blijkt wel dat de wijk Padmoes een slechte reputatie had. Dat kwam door de corrupte herbergen, prostitutie en het vandalisme. De Riemer, die tussen 1730 en 1739 de beschrijving van 's-Gravenhage publiceerde, verwijst ook naar het Padmoes als een *'voorheen vuile moerassige plaats, daarna een straat of eigenlijk buurt daar veele ontugtige vrouwsperzoonen waren'*. Hij vult dit aan met de verduidelijking *'men plag een straat Padmoes te noemen, door de ontucht eertijds besmet en qualijk berucht'*.^B Uit het citaat van De Riemer blijkt dat Veldhuijzen met zijn herkomst van de naam Padmoes wellicht niet zo ver naast de waarheid zat. Ook De Riemer verwijst naar een moerassige plek, voordat het een buurtje werd. De verwijzing naar het eiland Patmos zal waarschijnlijk pas na de bouw van de Nieuwe Kerk zijn ontstaan, als gevolg van het dichtwerk van ds. Vollenhove.

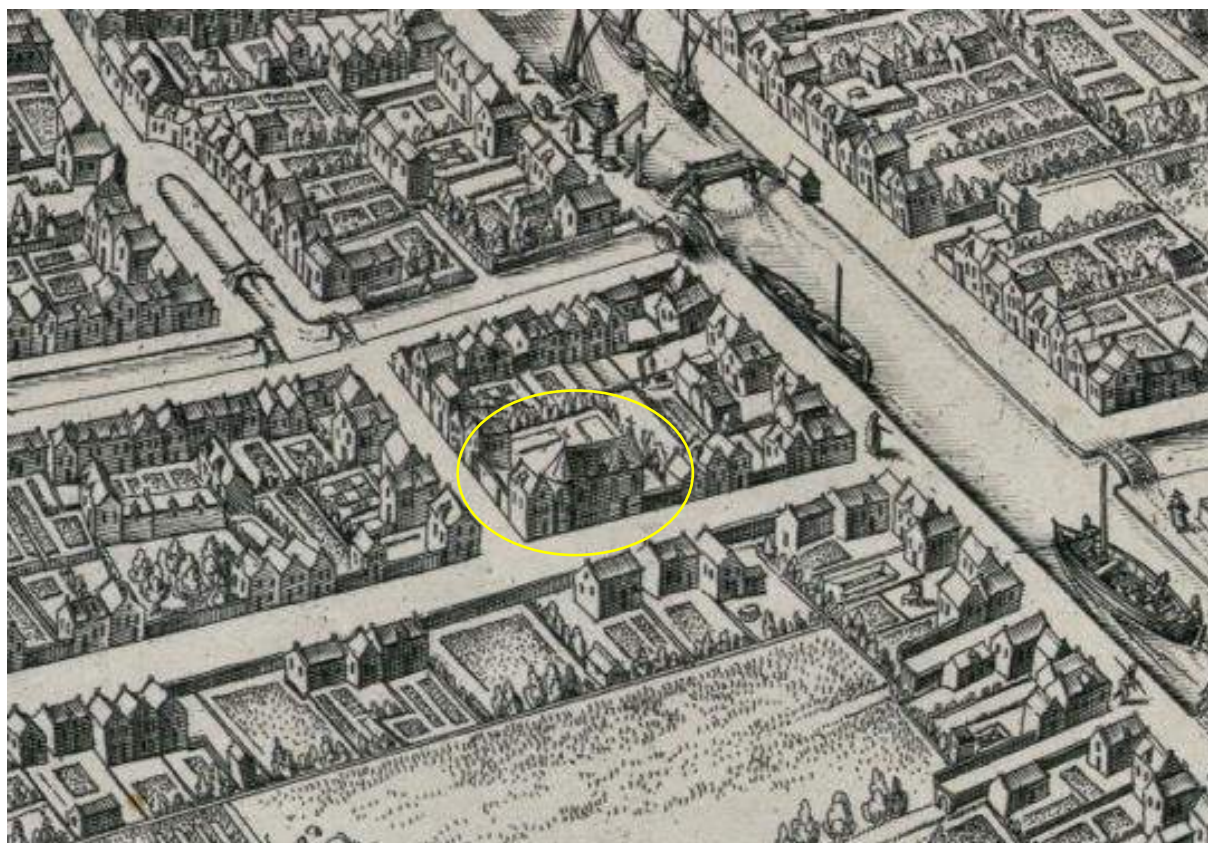
^A <https://www.nieuwekerkdenhaag.nl/over-ons/stichting-nieuwe-kerk> [geraadpleegd 13 juni 2022].

^B Hansen (1916), p. 153 - 154.

Afbeelding 3 – Pentekening van de St. Jacobskerk in de St. Jacobsstraat anno 1570 door J. Stellingwerf, ca. 1700 (Haags gemeentearchief).

Afbeelding 4– Detail van de plattegrond van Den Haag. Gravure door Jacques de Gheyn, 1598. Op de kaart is de St. Jacobskapel goed te zien. Welke huisjes tot de Geefhuisjes behoren is niet duidelijk (Haags gemeentearchief).

woningen zien, maar echt veel duidelijkheid over de woningen die in het testament worden aangeduid, geven de beiden afbeeldingen niet. Net als de eerdergenoemde prent blijft het raden welke woningen tot het hofje kunnen worden gerekend. Het straatbeeld op de prent en de vogelvluchtkaart komt ook niet overeen, waardoor niet met zekerheid vastgesteld kan worden hoe de situatie aan het einde van de 16^e eeuw eruitzag. Dat een duidelijke samenhang in de bebouwing ontbreekt, is niet zo vreemd. De opbouw van het hofje bestaat uit verschillende losse vastgoedaankopen en later de bouw van enkele woningen op vrije percelen. In 1561 koopt Cornelis Barthout Jansz. de eerste twee bestaande woningen in het Padmoes van de kaarsenmaker Claes Doessoen. Mogelijk werden die gelijk ingezet als onderdeel van het te stichten hofje.

CAEMERKENS

De huisjes beslaan niet meer dan 'caemerken' met tuynkens', een term die meestal voor zeer kleine huisjes werd gebruikt die uit niet meer dan één kamer bestonden waarin werd geleefd, gekookt en geslapen. De huisjes zijn bedoeld voor oude, eerlijke, vreedzame lieden, mannen of vrouwen, die in hun oude dagen arm zijn geworden. Maar er was ook plek voor eerlijke jonge 'maagden', die een eervol bestaan willen opbouwen. Voor deze doelgroepen was het wonen in een van de huisje gratis. De bewoners kregen tevens 24 tonnen turf tot hun beschikking om hun 'caemerken' warm te houden en te koken. In ruil voor deze liefdadigheid werd niets anders gevraagd dan dat de bewoners 's ochtends en 's avonds ter ere van de Heilige Drievuldigheid en de Vijf Wonden van Jezus Christus met aandacht vijf Onze Vaders (pater nosters) en vijf Weesgegroeten (Ave Maria's) met volle aandacht in de kapel van het hofje zouden uitspreken. De woning die gelijk tegen de kapel aanstond, was bedoeld voor een kosteres. Deze weduwe of jonge vrouw was verantwoordelijk voor het toezicht op de kapel. Zij moest deze openen bij het ochtendgloren en 's avonds weer sluiten. Verder had zij de verantwoordelijkheid om de kapel schoon te houden. Ook zij mocht vrij wonen in het huisje. Daarnaast verdiende ze één gulden per jaar en kreeg ze 40 tonnen turf voor haarzelf in tegenstelling tot de andere bewoners, die slechts 25 ton turf kregen.

Rentmeesters van het Drievuldigheidshofje^a

1565- 1619	Pieter Cornelisz. van der Houve
1619 – 1620	Pieter Cornelisz. van der Speijck
1620 – 1680	Adriaan Adriaansz. Groenen sr.
1680 – 1709	Adriaan adriaansz. Groenen jr.
1709 - 1736	Hendrik Swaan - Tussen 1736 en 1738 worden rekeningen afgedaan door Geertruy van Ganderen, weduwe van Hendrik Swaan.
1738 - ?	Adrianus van Marle
? - 1796	Harmen Stenfert

^a Veldhuijzen (1991), p.21-26 en Oud archief van de gemeente 's-Gravenhage (nr. 0350-01/ 4.14.3.11)

FINANCIËLE ZEKERHEID EN BESTUUR

De gratis bewoning en het onderhoud moesten ergens uit bekostigd worden. Om het voortbestaan van het hofje te garanderen, legt Cornelis Barthout Jansz. vast welke erfhuren en pachtinkomsten van landerijen en woningen in en om Den Haag gebruikt moeten worden om de financiën op orde te houden. Het geld dat jaarlijks binnenkomt, gaat naar onderhoud, turfaankopen en het bouwen van nieuwe huisjes. Maar wie nam het bestuur op zich na het overlijden van de stichter en zijn vrouw? Ook dit werd geregeld in het testament. Om te beginnen werd een rentmeester aangesteld, die verantwoordelijk was voor de administratie, de inkomsten en uitgaven. Deze werd in oktober 1565 gevonden in Pieter Cornelisz. van der Houve, de klerk van Cornelis Barthout, die levenslang deze rol op zich zou nemen.

Daarnaast werden twee burgemeesters en de baljuw van Den Haag, samen met de pastoor van Den Haag aangesteld voor het dagelijks beheer en onderhoud van de kapel en de woningen en het verdelen van de huisjes. Zij kregen deze taken, enigszins in de maag gesplitst, twee jaar na het opstellen van het testament bij het overlijden van Cornelis Barthout Jansz. op 15 februari 1565 toebedeeld.

MEER HUISJES

In 1592 besluit Pieter Cornelisz. van der Houve drie huisjes bij het hofje bij te bouwen. Dit doet hij vanuit liefde voor de fundatie, zoals hij dat zelfs omschrijft. Burgemeesters en baljuw geven hiervoor hun goedkeuring. De huisjes komen aan de noordkant van de St. Jacobstraat, geheel westelijk naast de laatste bebouwing aan deze straat. De grond waarop de huisjes werden gebouwd behoorde al tot de eigendommen van de stichting van de Geefhuisjes en hoefde dus niet meer te worden aangekocht. In eerste instantie deed Pieter Cornelisz. zelf de begeving, maar na zijn overlijden en dat van zijn vrouw komen ook deze huisjes onder toezicht van de burgemeesters en baljuw. Mogelijk als gevolg van de Tachtigjarige Oorlog werd de rooms-katholieke pastoor al snel niet meer in de stukken met betrekking tot de begeving gekend.

Niet lang na de stichting van de drie nieuwe huisjes besluiten burgemeester en baljuw in 1608/1609 dat de inmiddels niet meer in gebruik zijnde kapel omgebouwd kan worden tot woningen. Zo komen er twee woningen bij, maar er moet grond verkocht worden om dit financieel mogelijk te maken. Maar dat is niet alles: In 1612 worden nog eens drie nieuwe huizen gebouwd bij het complex. Er zijn dan inmiddels veertien huisjes gebouwd. Voor 1644 volgt nog een huisje. Gek genoeg wordt er in de stukken van de stichting steeds gesproken over twaalf Geefhuisjes. Met andere woorden: drie van de vijftien huisjes worden niet vergeven. Mogelijk dient de huur van deze huisjes alleen als bron van inkomsten om de Geefhuisjes en hun bewoners te kunnen onderhouden.

HET EINDE EN EEN NIEUW BEGIN

In 1649 wordt besloten tot de bouw van een derde Hervormde kerk in Den Haag: De Nieuwe Kerk. Deze moet komen in het Padmoes. Omdat de gemeente al meerdere percelen tussen de (huidige) Gedempte Gracht en de St. Jacobstraat in bezit heeft, kan in 1649 direct gestart met de bouw van deze kerk. Nog geen zes jaar later is de kerk gereed. De bouw van dit kerkgebouw is niet geheel zonder gevolgen voor de omgeving. Zes van de twaalf Geefhuisjes worden onteigend voor de bouw van de kerk en de aanleg van het kerkhof. Daarnaast is het nodig om de omgeving met vele schuiten zand op te hogen, die vanaf het Spui, toen nog een gracht, worden aangevoerd. Ook eerdere ingrepen in de omgeving, zoals de aanleg van nieuwe straatjes, zorgen ervoor dat de omgeving rondom de huisjes steeds hoger komt te liggen. De zes overgebleven huisjes kampen daardoor met grote onderhoudskosten door overlast van grond- en regenwater. De kosten voor onderhoud van de huisjes worden steeds hoger. Daartegenover staat dat de inkomsten ten behoeve van het onderhoud, als gevolg van het verkopen en slopen van huisjes die als belegging voor de stichting dienen, steeds lager worden. Er is geen andere oplossing meer dan het verkopen van de laatste huisjes en de herbouw op een andere locatie.

Die nieuwe locatie wordt gevonden aan het Hoge Zand, een verse stadsuitbreiding langs wat op dat moment de rand van Den Haag is en de plek waar we ook vandaag de dag de huisjes, die destijds zijn gebouwd, nog kunnen vinden. Na de gunning op 20 maart 1665 verloopt de bouw soepel. De enige tegenslag bestaat uit een diefstal van de loden onderdelen van de huisjes, waardoor dit opnieuw moet worden aangebracht.¹ Al in 1666 zijn de huisjes klaar voor begeving. Alle huisjes werden genummerd van nummer 1 tot en met 12, in ieder geval voor de administratie en de begeving. De huisjes kregen hiermee ook een huisnummer. Iets dat in de 17de eeuw nog niet gebruikelijk was.

NIEUW BEHEER

In 1796 gaat het beheer van de Geefhuisjes informeel over op de gemeente. Mogelijk als gevolg van het niet meer kunnen vinden van een nieuwe rentmeester. Vanaf het moment dat de Geefhuisjes onder het eigendom en beheer van de gemeente Den Haag vallen, verdwijnen ze eigenlijk zo goed als uit beeld. In de historische archieven van de gemeente komen de Geefhuisjes nauwelijks voor, waardoor er vanaf dat moment weinig meer bekend is over het lot van de Geefhuisjes. Slechts enkele meldingen in jaarverslagen en notulen van raadsvergaderingen geven nog enig inzicht over het voortbestaan van de huisjes.

In 1818 wordt de overname van de Geefhuisjes door de gemeente Den Haag geformaliseerd.² Ergens na 1818 ging het beheer over op het Burgerlijk Ambestuur. Een exacte datum is hiervoor niet gevonden. Hoewel dit in 1861 bij verordening ook werd vastgelegd bleek het Burgerlijk Ambestuur hier niet blij mee. Enkele jaren later wil het Burgerlijk Ambestuur alweer van deze taak af en dient hiertoe een verzoek in. Tijdens de raadsvergadering van 26 april 1864 wordt besloten dat de gemeente weer verantwoordelijk zal worden voor het beheer en de begeving van de huisjes. Dit in tegenstelling tot de raadscommissie die voorstelde dit verzoek niet in de willigen.³ Uit de periode dat de Geefhuisjes door het Ambestuur worden beheerd zijn er alleen lijsten met betrekking tot de begeving van de huisjes bewaard gebleven. Deze zijn in het kader van dit onderzoek niet nader onderzocht.

Pas aan het einde van de 20ste eeuw treedt een nieuwe verandering op. Door leden van Die Haghe is bij Stadsherstel Den Haag en omgeving naar aanleiding van een conceptversie van dit rapport aangegeven dat de Geefhuisjes al in de jaren 80 van de 20ste eeuw gekraakt werden. Hierover is echter nergens in archieven, dan wel kranten, iets gevonden. Wel staan in deze periode zes van de twaalf huisjes leeg.⁴ Bij raadsbesluit van 27 november 1990 gaat het beheer en de begeving van de Geefhuisjes over op de Kessler Stichting. De gemeente blijft wel eigenaar van de huisjes. De reden voor deze beheeroverdracht komt voort uit het gegeven dat het steeds moeilijker wordt om bewoners te vinden voor de huisjes, die passen binnen de doelgroep. De Kessler Stichting maakt de huisjes geschikt als onderdeel van een project voor begeleid wonen voor thuisloze vrouwen.⁵ Daarmee komen ze alsnog dicht bij de oorspronkelijke doelstelling van de oprichter.

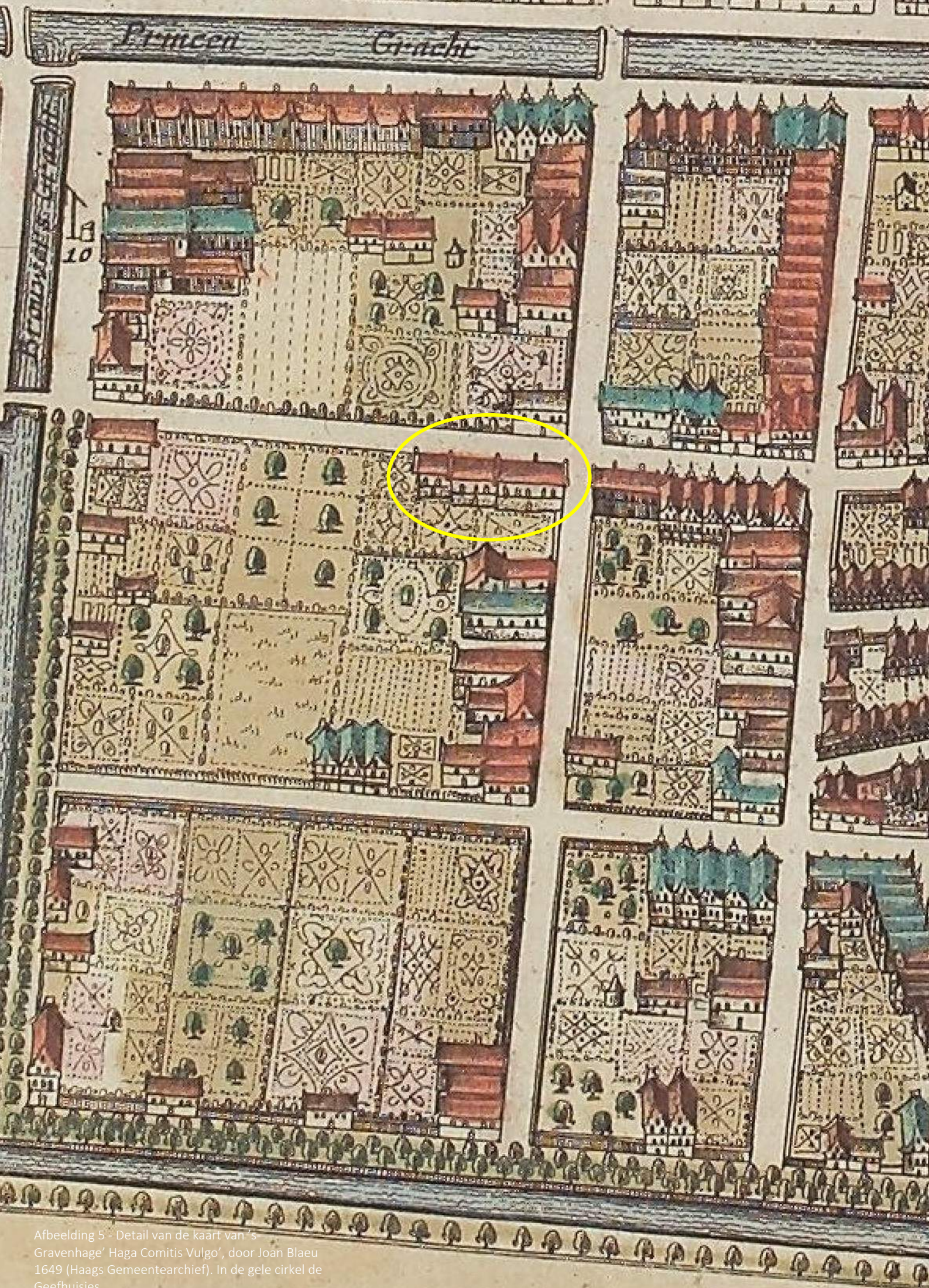
EEN NIEUWE EIGENAAR

Na bijna drie eeuwen beheer van de Geefhuisjes door de gemeente Den Haag worden de huisjes per 1 oktober 2004 verkocht aan Stadsherstel Den Haag en omgeving Nv. Het collegebesluit op 8 september, na onderzoek door de notaris naar de schenkingsvoorwaarden uit 1796, dat er geen beletselen zijn om de Geefhuisjes te verkopen. En er is haast bij gebonden, want zes van de twaalf leegstaande Geefhuisjes zijn dan per 15 maart 2004 gekraakt. Omdat de huisjes op dat moment nog geen jaar leeg stonden, is door de Officier van Justitie bepaald dat de huisjes ontruimt mogen worden. Vanwege de termijn van leegstand moet dat wel gebeuren voor 1 oktober van dat betreffende jaar. De krakers hadden hun intrek gedaan in de huisjes omdat de gemeente niet in staat was de huisjes op goede wijze te beheren en te verhuren. De verbolgenheid is nog groter als blijkt dat na de ontruiming, die uiteindelijk op 25 september 2004 plaatsvindt daarna door slechts een anti-kraakbewoner via Ad Hoc wordt bewoond terwijl er op dat moment 20 krakers in de huisjes woonden. Er ontstond zelfs een rel, omdat de destijds verantwoordelijk wethouder Jette Klijnsma eigenlijk wel begrip had voor de krakers en zelfs tot overeenstemming wilde komen. Haar ambtenaren hebben haar tegen moeten houden. Van vrijwillig vertrek van de krakers was uiteindelijk dan ook geen sprake.⁶ Met de verkoop en de ontruiming van de pandjes kwam een einde aan vijf eeuwen bemoeienis van de gemeente Den Haag met de Geefhuisjes. Nog in 2004 startte Stadsherstel met de renovatie van de huisjes, waarna ze kort daarna voor het eerst verhuurd konden worden. Met de gemeente is dan overeengekomen dat de woningen zullen verhuurd aan specifieke, essentiële doelgroepen, namelijk aan mensen werkzaam in de zorg, het onderwijs en de openbare orde.⁷

VERBOUWINGEN IN DE 19DE EN 20STE EEUW

In de periode tussen de bouw van de huisjes en de jaren 40 van de 20ste eeuw, hebben zich beperkt verbouwingen voorgedaan. In 1864 maakt de gemeente in haar jaarverslag melding van het vernieuwen van het middendeel van de voorgevel. Wat deze verbouwing precies behelsd, wordt uit deze notulen niet duidelijk. Meer dan de tekst dat het middendeel vernieuwd is, staat er niet. Zes jaar later worden de nog ontbrekende keukens aangelegd bij de huisjes. Ondanks het jaarlijkse onderhoud sinds de bouw de huisjes, getuige de rekeningen die bewaard zijn gebleven, is de staat van de woningen in het midden van de 20ste eeuw slecht. De huisjes hebben dan nog geen watercloset, maar een privaat en enkele huisjes hebben ook nog geen elektrisch licht. Ook hebben de huisjes grote vochtproblemen. Net als bij de huisjes aan de St. Jacobsstraat was de omgeving door de eeuwen heen

regelmatig opgehoogd, waardoor de huisjes onder het straatniveau waren komen te liggen. Het water liep daardoor de huisjes en hoopte zich op onder de vloeren. In de jaren 40 worden de uitbouwen met toiletten over een periode van 13 jaar aangepakt. Maar verder blijft de situatie ongewijzigd. In de jaren 60 wordt er door bewoonsters en kinderen van bewoonsters steen en been geklaagd over de erbarmelijke staat waarin de huisjes verkeren. Een bewoonster schrijft dat ze twee jaar eerder door de vloer is gezakt en recent weer tot voorbij haar knie door de vloer zakte omdat het hout zo ernstig verrot was.⁸ Op basis van alle klachten ontstaat zelfs de discussie of de huisjes, ondanks hun rijksmonumentenstatus, niet gesloopt moeten worden. Het is overigens niet de eerste keer dat sloop van de huisjes wordt voorgesteld. Ook in de besprekingen van de gemeentebegroting in 1860 wordt door een van de raadsleden voorgesteld de huisjes te verkopen. De plek is immers zeer geschikt voor nieuwbouw.⁹ Gelukkig besluit de gemeente uiteindelijk geld beschikbaar te stellen om de huisjes op te knappen. Bij de verbouwing in de jaren 40 worden de verrotte balkkoppen, de slechte en ongelijke vloeren en de dan nog steeds verouderde uitbouwen aangepakt. Ook worden in de fundering loodslabben aangebracht zodat het vocht niet lager in de muren kan optrekken. Hierdoor kunnen de huisjes weer een tijdje verder. Toch is het in 1991 alweer nodig om de huisjes op te knappen. Er wordt dan centrale verwarming aangelegd, nieuwe betonnen vloeren gestort en de indeling wordt geheel veranderd om de huisjes voor moderne bewoning beschikbaar te maken. Meer hierover is terug te vinden in de bouwhistorische omschrijving en bijlage III, waarin de datering van de diverse bouwkundige onderdelen is opgenomen.

Afbeelding 5 - Detail van de kaart van 's Gravenhage' Haga Comitatus Vulgo', door Joan Blaeu 1649 (Haags Gemeentearchief). In de gele cirkel de Geefhuisjes.

HOOFDSTUK 2

STEDENBOUWKUNDIGE ONTWIKKELING

2.1 DE GROEI VAN DEN HAAG TOT EN MET HET HOGE ZAND

Het ontstaan van Den Haag, of Die Haghe, hangt nauw samen met de keuze van de graaf Albrecht van Beieren (1385 – 1404) voor Den Haag als residentieplaats. Zijn voorgangers waren reeds begonnen met de bouw van het Binnenhofcomplex. Rondom de aanleg van het grafelijk hof ontwikkelde zich ook een dorpskern met een grote diversiteit aan bewoners, die vanwege de diensten en producten die zij aanboden ten dienste waren van het grafelijk hof. Deze plek was overigens niet toevallig gekozen. Het lag op een kruispunt van wegen. Enerzijds de weg tussen Leiden en 's Gravenzande en anderzijds de weg naar Rijswijk en Delft. Allemaal plekken waar zich ook grafelijke hoven bevonden. Naarmate Den Haag groeide werd het ook het belang van een eigen kerk groter. Op de plaats van een oude kapel werd een nieuwe kerk gebouwd, de voorganger van de huidige St. Jacobskerk aan de Torenstaat. De open structuur van de stad en de bescheiden omvang zijn duidelijk te zien op de kaart die Jacob van Deventer in 1558 tekende (afbeelding 6).

Stadsrechten kreeg Den Haag nooit en dus kreeg het nooit een ommuring. De huidige herkenbare singelstructuur dateert uit de periode 1613 – 1619. Prins Maurits was degene die aandrang op de aanleg van grachten rondom het bestuurlijke centrum van de stad. Maar de gekozen plekken van de singelgrachten waren zo ruim rondom de stad getrokken, dat er nog tot ver in de 19de eeuw voldoende uitbreidingsmogelijkheden waren.

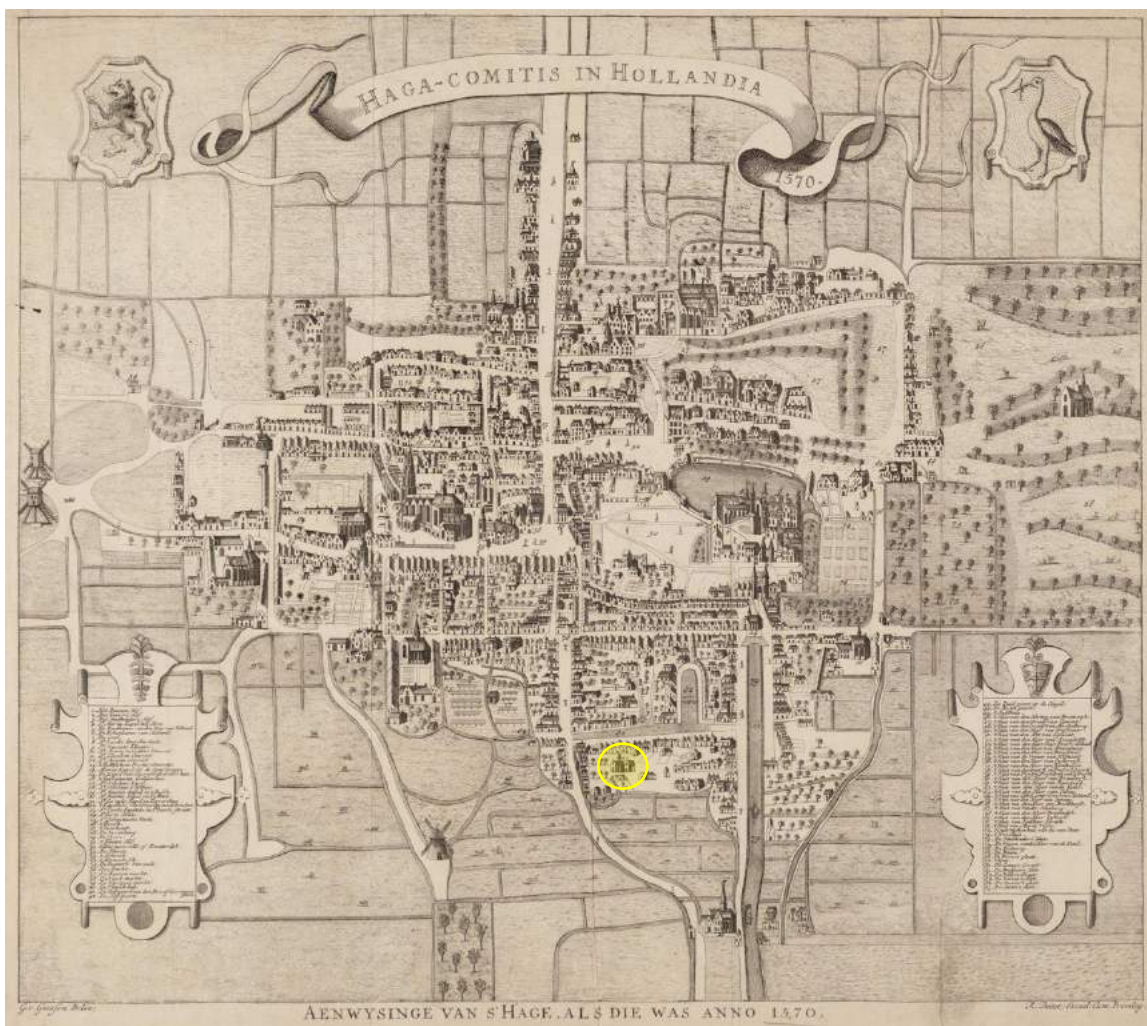
Tot het derde kwart van de 16de eeuw groeide Den Haag slechts in bescheiden mate, ondanks de bloeiende lakenindustrie en de aanwezigheid van het hof. Het dorp Den Haag, want meer is het dan nog niet, wordt ongeveer begrensd door de Sint Jacobsstraat in het zuidoosten, de Wagenstraat, de Grote Markt, de Assendelftstraat, Noordwal, Paleisstraat, Kazernestraat, Korte Vijverberg, Plein en Spui. De stad stopt eigenlijk aan de zuidzijde van de St. Jacobstraat waar de eerste Geefhuisjes werden gebouwd. Ook op de kaart van 1570 (afbeelding 7) is dat goed te zien. De St. Jacobskapel is hier wel op ingetekend onder nummer 23.

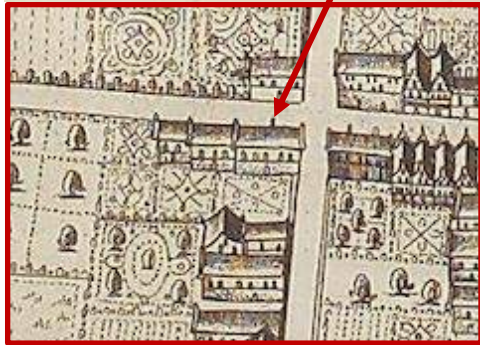
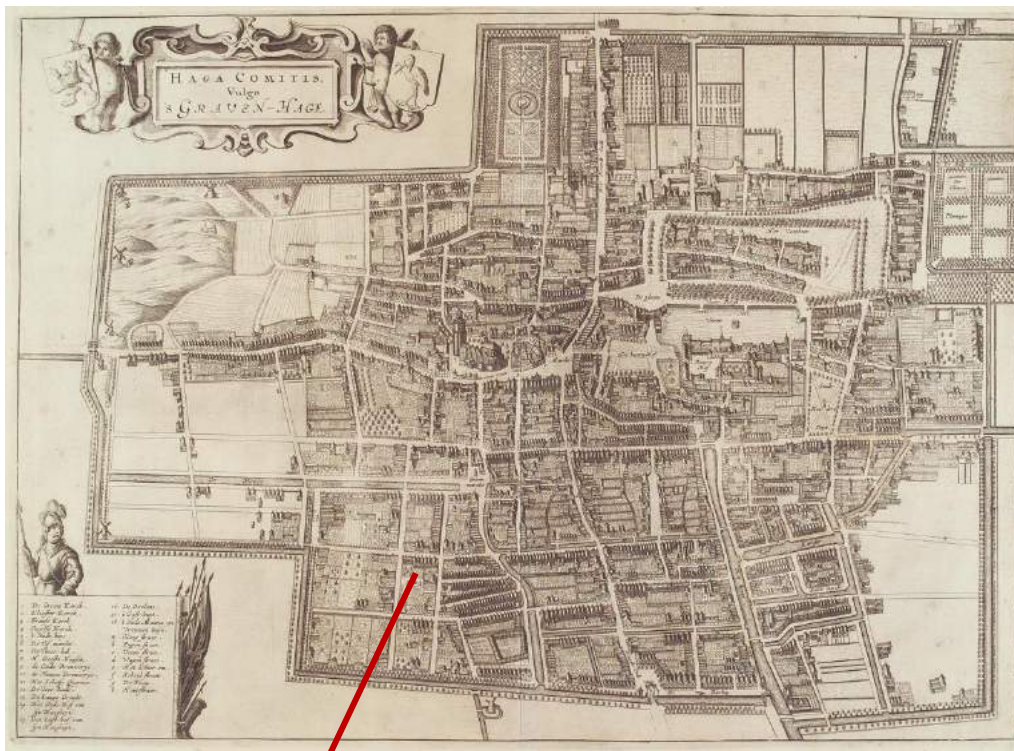
De Tachtigjarige Oorlog gooide korte periode roet in het eten voor de welvaart van Den Haag. Maar al tegen het einde van de 16de eeuw keert de rust terug en daarmee begint ook de welvaart terug te komen. Vanaf dat moment kan de stad, binnen de net nieuw aangelegde singels, gaan groeien. Op de historische kaartenbeelden uit het midden van de 17de eeuw zijn binnen de stad nog vele plekken onbebouwd. Het Hoge Zand is op de kaart van Joan Blaeu uit 1649 (afbeelding 5) alleen nog bebouwd op de koppen van de straat, zowel aan de zijde van de Lange Beestenmarkt, waar later de Geefhuisjes verrijzen, als aan de zijde van de Brouwersgracht/Zuidwal. Opvallend aan de kaart is de hoeveelheid tuinen die op de kaart te zien zijn. Het betreffen fraai in de mode van de tijd aangelegde tuinen. Het Hoge Zand heeft zijn naam te danken aan de ontwikkeling van het bouwrijp maken van de grond. Om de bouw van woningen mogelijk te maken op deze uitbreidingslocatie van Den Haag moeten 19 schepen zand worden gestort. Voor deze actie wordt deze uitleg van de stad ook de Nieuwe Herder- of Herderinnestraat genoemd. Later wordt ook vaak alleen verwezen naar 't Zant.

Afbeelding 6 (boven) – Kaart van Den Haag, Jacob van Deventer ca. 1558 (Bron: wikipedia)

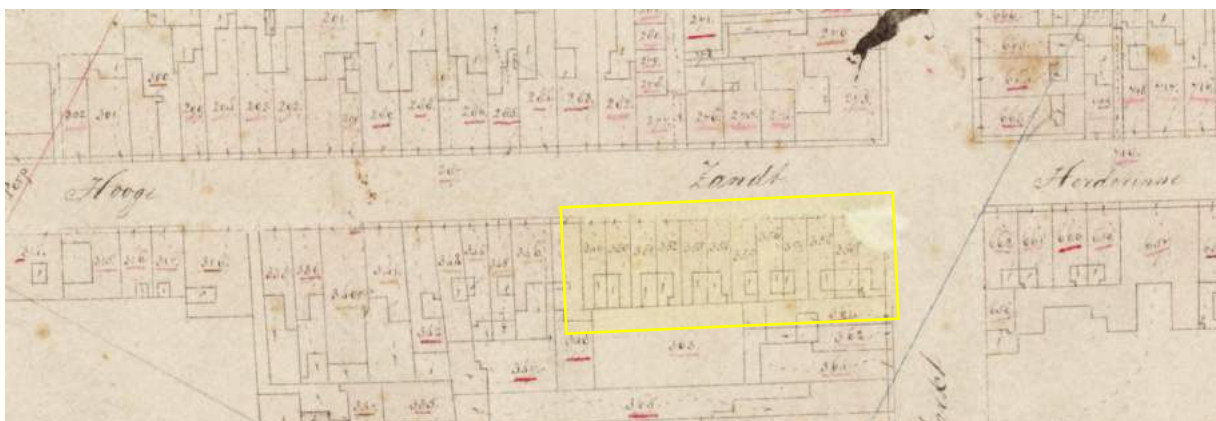
Afbeelding 7 (onder) – Kaart van Den Haag anno 1570, door G. Giesen, ca. 1730 (Haags gemeentearchief). In de gele cirkel de St. Jacobskapel die bij de Geefhuisjes hoorde.

Afbeelding 8 en 8a - Kaart en detail van de kaart van Joan Blaeu, 1649 (Haags Gemeentearchief). Op de hoek van de Lange Beestenmarkt en het Hoge Zand staan reeds enkele huisjes op de plaats van de Geefhuisjes ingetekend. Het bouwblokje bestaat uit drie aan elkaar gebouwde huizen. Rondom de huisjes zijn fraai vormgegeven tuinen te zien.

Afbeelding 9 – Detail van de Kadastrale Minuut 1832, Sectie K (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed). Op de kaart zijn nu ook duidelijk de aanbouwen van de huisjes te zien. Inmiddels is de straat geheel volgebouwd.

2.2 STEDENBOUWKUNDIGE ONTWIKKELING GEEFHUISJES

In 1649 tekent Joan Blaeu de kaart van Den Haag. In tegenstelling tot wat verwacht kan worden op basis van de onder hoofdstuk 1 geschetste geschiedenis van de Geefhuisjes staan op deze kaart van Den Haag (afbeelding 8-8a) al drie huizen ingetekend op de hoek van het Hoge Zand en de Lange Beestenmarkt. Blaeu wordt over het algemeen gezien als een betrouwbaar tekenaar. Er zijn echter ook tekeningen van hem bekend waaruit blijkt dat hij eerdere tekeningen van andere tekenaars, die het minder nauw namen met de waarheid, heeft gekopieerd. Op basis van deze kaart kan dus niet met zekerheid gesteld worden dat er circa 15 jaar voor de gunning van de bouw van de huisjes op precies die plek waar de Geefhuisjes moet verrijzen al woningen stonden.

De contractbrief van 20 maart 1665 (afbeelding 11) geeft in ieder geval aanwijzingen voor de bouw van 'twaalf geheel ende volcoome opgemaecete huisjes' tegen een bedrag van 5800 gulden. De werken werden gegund aan een consortium van vier werklieden twee meester metselaars, Willem van Dobbe en Adrianus Leendertsz. Rotteveel¹⁰, en aan twee meester timmerlieden, Matheus van de(r) Veen en Jan Huijgensz. van Brokhuyse. Deze werklieden verklaren met het contract dat zij het werk hebben aangenomen tot het maken en opleveren van al het grondwerk, metselwerk alsmede het drijven van zolders en opgaande zaken. Daarbij wordt ook gemeld dat alles volgens bestek en tekening moet worden gemaakt. Er wordt ook een opsomming gegeven van alle onderdelen die moeten worden gemaakt: o.a. lood, pannendekken, glazen, spijkers, grendels en sloten.¹¹ Met andere woorden, als er al op deze percelen, in de op dat moment jonge stadsuitbreiding, stond, werd het volledig vervangen.

Op de kaart van Blaeu zijn rondom de huizen aan het Hoge Zand fraai aangelegde huizen te zien. Van de geefhuisjes is wel bekend dat ze een plaatsje met een waterpomp hadden, maar gezien de beperkte ruimte zal er geen sprake zijn geweest van een fraai aangelegde tuin. Dat beeld is ook te zien op de kaart van kadastrale minuut 1832. Hoewel deze kaart anderhalve eeuw na de bouw van de Geefhuisjes is gemaakt, is dit de eerstvolgende betrouwbare kaart na de gedetailleerde kaart van Blaeu. Deze kaart geeft zowel inzicht in de toename van de bebouwing in de straat als aan de vorm van de dan aanwezige uitbouwen achter de woningen. Op basis van deze kaart weten we dus dat aan het einde van de 18de eeuw en het begin van de 19de eeuw er al uitbouwen voor keukentjes en privaten waren gerealiseerd. De uitbouwen hebben niet allen eenzelfde vorm. Sommige uitbouwen zijn slechts aan een zijde van de woning geplaatst en andere hebben een L-vorm, waardoor er als het ware een omsloten plaatsje achter de woning ontstaat. De tweede woning van rechts op de kaart (de huidige nummer 4) heeft zelfs alleen een rechthoekig gebouwtje tegen de achterzijde van het perceel staan, zonder verbinding met de woning zelf. De diversiteit aan uitbouwen laat duidelijk zien dat er geen sprake is geweest van een planmatige uitbreiding van de woningen met uitbouwen, maar dat gedurende de tijd, wellicht op verzoek van de bewoners, er verschillende uitbouwen zijn gerealiseerd. Van de fraai aangelegde tuinen rondom de Geefhuisjes, zoals die op de kaart van Blaeu zijn ingetekend, is aan het begin van de 19de eeuw al geen sprake meer. Het gebied bestaat uit (tuinen als) erven en bebouwing.

Sinds de 18de/begin van de 19de eeuw is er eigenlijk weinig tot niets gewijzigd aan de stedenbouwkundige situatie ter plaatse van het Hoge Zand. De stad Den Haag is verder gegroeid, maar zonder dat dit voor het gebied rondom de Geefhuisjes van grote invloed is geweest. Oudere woningen werden vervangen door nieuwe gebouwen, zoals Verenigingsgebouw Concordia naast de Geefhuisjes aan het Hoge Zand. Rondom de huisjes zal dus wel sprake zijn geweest van enige schaalvergroting. Verder speelde alleen het dempen van de grachten en de verandering van vaarwegen naar rijwegen een rol in de stedenbouwkundige omgeving.

De inrichting van de openbare ruimte en dan met name het steeds verder ophogen van de straat voor verschillende doeleinden (verharding, verzakkingen, e.d.) heeft wel gevolgen gehad voor de Geefhuisjes. Het probleem dat zich daardoor heeft voorgedaan, is dat de huisjes langzaam maar steeds verder in het maaiveld zijn verdwenen. Tegen 1977 was dat zo erg dat de straat de huisjes in afwaterde. Met alle gevolgen van dien.

De uitbouwen achter de huisjes bleven, maar veranderde in de loop van de eeuwen wel van vorm. De diversiteit van de uitbouwen werd in 1977 gewijzigd in een standaardtype uitbouw voor alle huisjes. Hierdoor is de eenduidigheid van de bebouwing versterkt, maar is mogelijk historisch materiaal verloren gegaan.

2.3 BREEDTE EN DIEPTE VAN DE PERCELEN

Hoewel de huisjes eenduidig lijken, is er toch een belangrijk verschil te benoemen. Als gevolg van de schuin lopende erfgrans aan de achterzijde, verschillen de tuinen in diepte. Nummer 24 heeft de diepste tuin. Voor de huisjes zelf maakt dit niet uit, maar de huidige uitbouwen lopen tot aan de erfgrans en deze zijn dus naarmate de nummering oploopt steeds iets dieper. Het verloop gaat van 3,67m achter de achtergevel aan de zijde van de Lange Beestenmarkt (nummer 2) tot 4,87 achter de achtergevel aan de zijde van Concordia (nummer 24).

Een ander punt dat afwijkt is de breedte van de huisjes. Zowel aan de buiten- als aan de binnenzijde valt het niet of nauwelijks op, maar de twee buitenste huisjes (nr.2 en 24) hebben een afwijkende maatvoering. Nummer twee heeft een breedte van 3.54m, incl. muurwerk. Huisnummer 24 heeft een breedte van 3.45m, incl. muurwerk. De meeste andere woningen komen uit op 3.65m inclusief muurwerk. De twee middelste woningen hebben een beperktere maatafwijking, maar daarbij geldt wel dat de indeling van de voorgevel in maatverhoudingen afwijkt van de andere tussenwoningen. Deze woningen hebben een breedte van 3.63m, inclusief muurwerk. De afwijking zit in de afwijking van de maatvoering van de muurdammen tussen de ramen en de deuren.

Afbeelding 10 - Zicht op de Geefhuisjes vanaf de Lange Beestenmarkt, ca. 1980 (Haags Gemeentearchief, maker: Dienst Stedelijke Ontwikkeling)

HOOFDSTUK 3

ARCHITECTUURBEELD

3.1 BOUWSTIJL

De Geefhuisjes aan het Hoge Zand zijn gebouwd met duidelijke kenmerken van het Hollands classicisme. Een bouwstijl die vanaf het tweede kwart van de 17de eeuw in ontwikkeling kwam en tot aan het einde van de 17de eeuw in de mode bleef. Ten opzichte van de gotische en renaissancebouwstijl van de eeuwen ervoor was er vooral een grote verandering in het denken over architectuur. De oorzaak hiervan ligt in een hernieuwde interesse in de klassieke en Italiaanse architectuur evenals de architectuurtheorieën uit de Oudheid en Italië. De werken van Vignola, Scamozzi en Palladio vormden de basis voor de nieuwe stijl. Architectuurtractaten van Italiaanse bouwmeesters werden vertaald, zodat een grotere, vooral elite, groep er kennis van kon nemen. De aandacht voor de verhoudingen in de architectuur, op basis van meetkundige modellen, komt in al deze tractaten naar voren. In Den Haag werd deze nieuwe interesse gevoed door de aanwezigheid van het Hof en de bouwheren Frederik Hendrik en Prins Maurits. Gebouwen als het Mauritshuis, Kasteel Honselaarsdijk (Naaldwijk) en verschillende stadspaleizen aan de Prinsessegracht werden in deze stijl gebouwd. De bekendste architecten van deze bouwstijl zijn onder andere Pieter Post, Jacob van Campen en Philip Vingboons. Maar in de meeste gevallen kwam er geen architect aan te pas en werd bijvoorbeeld een steenhouwer aangesteld voor de uitwerking van de gevel volgens de heersende mode. Die mode kwam tot uiting in harmonische architectuur met een duidelijke symmetrie in de opbouw. Hierbij werden zuivere klassieke elementen gebruikt, zoals frontons, kroonlijsten, pilasters, in combinatie met rode baksteengevels.

De bouw van de Geefhuisjes werd, zoals in hoofdstuk 2 beschreven, op 20 maart 1665 door Adriaen Groenen, dan rentmeester van de Geef- of Drievuldigheidshuisjes, gegund aan een consortium van vier werklieden. In het contract wordt verwezen naar een bestek en tekeningen, die niet bewaard zijn gebleven in het archief. In het contract wordt verder over het uiterlijk van de huisjes niets gezegd. Het resultaat kunnen we nog steeds aan het Hoge Zand zien: een relatief sober complex met in het centrum van de twaalf huisjes een verhoogde gevelpartij met een fronton. Eigenlijk is dit gevelelement, samen met de als kroonlijst vormgegeven goot, de enige echt duidelijk afleesbare verwijzing naar het classicisme. Door het pleisteren van de gevel is niets meer zichtbaar van de oorspronkelijke gemetselde gevels, die de uitstraling van het classicistische ontwerp versterkt zullen hebben.

3.2 TYPOLOGIE

De Geefhuisjes betreffen liefdadigheidshuisjes, die als een 'hofje' worden aangemerkt. Er valt echter direct op dat de huisjes niet de kenmerkende hofjesvorm hebben. Sinds de 12de eeuw worden in Holland hofjes gebouwd waarbij de woningen rondom een gezamenlijke binnentuin werden gesitueerd. Het bouwblok aan het Hoge Zand kan daarmee niet vergeleken worden. De eerste door mr. Cornelis Barthouts gestichte Geefhuisjes werden rondom een kapel gebouwd in de St. Jacobsstraat, waarna steeds enkele huisjes aan beide zijden van de straat werden toegevoegd. Er was dus al bij de aanvang van de Geefhuisjes geen kenmerkende hofjesstructuur.

In de stichtingsstukken en de latere akten wordt ook door de stichter en de rentmeesters ook nooit gesproken over een 'hofje'. De vraag is dan ook of zij de twaalf huisjes zelf als zodanig hebben aangemerkt. Daarbij zal mee hebben gespeeld dat voor de bouw van twaalf huisjes rond een binnentuin zal aanzienlijk meer grond nodig is, dan voor de bouw van twaalf huisjes in één bouwblok aan de straat. Met de gekozen vorm zullen dus ook kosten voor grondaankoop zijn bespaard. Achter de huisjes was wel een kleine plaats of tuin aanwezig, zodat de bewoonster een beperkt eigen erf hadden, maar deze lijkt nooit in gezamenlijk gebruik te zijn geweest.

Ondanks dat de Geefhuisjes door de betrokkenen zelf in het verleden nooit werd aangemerkt als hofje, kan het wel gezien worden als een 'straathofje'. Hierbij is de doelstelling gelijk aan de hofjes die

rond een binnenplein werden gebouwd: namelijk het huisvesten van arme ouderen of jongere vrouwen. De straathofjes, met huizen voor liefdadigheidsdoeleinden, zijn binnen de hofjestypologie een aparte ondersoort dat vaker is gebruikt voor de bouw van liefdadigheidshuizen. Onder andere in het 19de-eeuwse Amsterdam werd aan de Passeerdersdwarsstraat het Weduwe van Roosen-hofje gebouwd. Ook hier bestaat het hofje uit losse huizen aan de straat zonder binnentuin. Deze vorm is echter zeldzamer dan de hofjes rondom een binnenplein.

Aals, med set
A dry by by
fildet, borte
alle

A
 Great John & John
 Elizabeth nor (son)
~~John~~ nor
 John, daughter
 John son
 nor (son), but
 John and go
 mother son
 mother son

HOOFDSTUK 4

GEBOUWNIVEAU: BESTAANDE SITUATIE

4.1 BOUWMASSA

De hoofdmassa van het bouwblok bestaat een eenvoudige, rechthoekige bouwmassa met een lengte van ongeveer 43,85m en een diepte van 7,25m. Het bouwblok is opgebouwd uit een bouwlaag onder een schilddak, een voor die tijd relatief nieuwe dakvorm. Die slechts een halve eeuw was uitgevonden. In het hart van het bouwblok, bij de middelste twee woningen, is de voorgevel uitgevoerd met een risaliet (enkele centimeters) en is deze hoger opgetrokken in een fronton onder een aangekapt zadeldak. Op het dak staat per twee woningen een opgemetselde schoorsteen op de nok. Iedere woning heeft een kleine dakkapel, die aan de voorgevelzijde is gesitueerd. Alleen de dakkapel van nummer 2 is aan de zijgevel geplaatst. De positie in het dak is circa een pan boven de gootlijn. Aan de achterzijde van de woningen zijn aan een zijde van de woningen uitbouwen geplaatst met getrapt grondplan. De uitbouwen zijn gespiegeld aan elkaar geplaatst, waardoor er tussen de aanbouwen een klein plaatsje ontstaat en de uitbouwen om en om met de ruggen tegen elkaar zijn geplaatst. De aanbouwen hebben een bouwlaag onder een plat dak.

4.2 INDELING

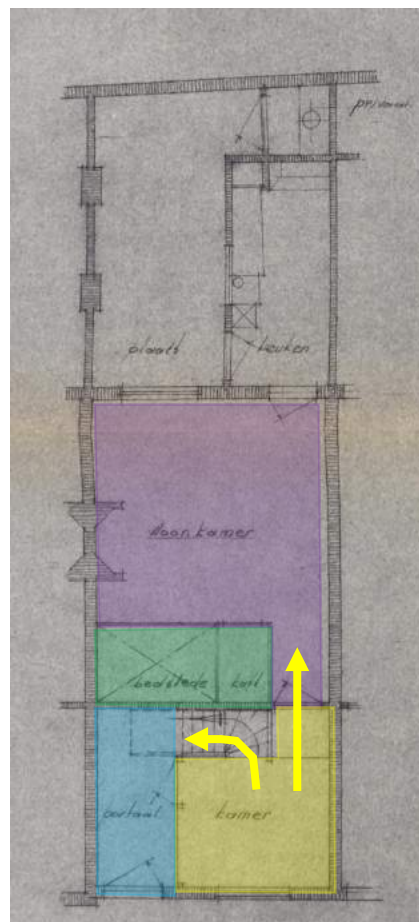
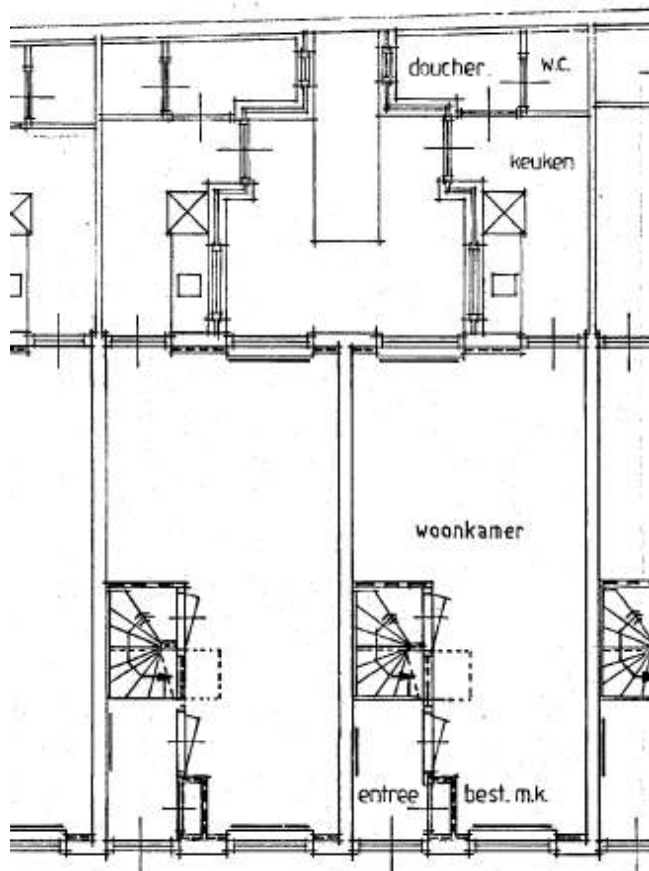
De huidige indeling van de woningen is ontstaan tijdens de laatste renovatie in 1991. Hierbij is de indeling van de woningen gemoderniseerd. Ondanks de monumentenstatus van het complex is destijds weinig rekening gehouden met de historische structuren van de woning, die verschillende kleinere ruimten omvatte (afbeelding 13).

De plattegronden van de woningen zijn identiek, maar over de middenas van het bouwblok gespiegeld. De scheiding ligt tussen nummer 12 en 14. Dat betekent dat de entree bij de woningen nummer 2 t/m 12 aan de rechterzijde van de woning is geplaatst en bij de woningen nummer 14 t/m 24 aan de linkerzijde.

Eerste Bouwlaag

In de huidige situatie wordt de woning betreden via de voordeur. Vanaf daar komt men in een halletje met meterkast. Via een deur rechts in de hal loop je de woonkamer in. Deze is aan de voorgevelzijde smaller dan aan de achtergevelzijde. De spiltrap met twee kwarten bevindt zich op de overgang van het smalle naar het brede deel van de kamer. De trapopgang steekt de kamer in. De entree van de trap bevindt zich achter een deur in de woonkamer. De trap is geheel ombouwd. Achter de achtergevel van de hoofdmassa is in een smalle getrapte uitbouw de keuken, toilet en badkamer gelegen. De indeling van deze uitbouw wordt buiten beschouwing gelaten omdat deze uit 1977 dateert.

Alleen de rechthoekige hoofdvorm van de plattegrond van de woningen komt nog overeen met de historische situatie (vergelijk afbeelding 12 en 13). Hoewel men oorspronkelijk ook via een hal (blauw) binnenkwam, gaf deze via een deur in de houten scheidingswand toegang tot een voorkamer (geel). De voorkamer was van de achterkamer (paars) gescheiden door de trapopgang en een deur naar de achterkamer. In de achterkamer lag direct achter de trap een bedstee en een kast (groen). Tegen de wand het dichtst bij de bedstee was een haard geplaatst. Tegen de achtergevel stond in ieder geval sinds het einde van de 18de eeuw een uitbouw. Deze was tot 1977 niet bij alle woningen gelijk van maatvoering. Oudere kaartenbeelden (zie Hoofdstuk Stedenbouwkundige Ontwikkeling) laten zien dat aan het begin van de 19de eeuw de aanbouwen allemaal verschillend waren. Hier zal zich in ieder geval een privaat hebben bevonden en een waterplaats (pomp). Uit de rekeningen van de werklieden die het onderhoud uitvoerden, blijkt dat de kamer voor werd gezien als 'voorhuijs', of wel de ruimte die werd gebruikt om te zitten. De plaats waar de haard en de bedstee stond werd aangemerkt als 'keuken'.¹² Opvallend in de rekeningen van de meesterglazenmaker in de 18de eeuw zijn verwijzingen naar de ramen in de kelderdeur. Waar de kelder zich moet hebben bevonden is onduidelijk.

Afbeelding 12 (links) - Plattegrond na de renovatie van 1991 (Gemeentearchief Den Haag. Bouwdossier 19584).

Afbeelding 13 (rechts) - Plattegrond van woning nummer 16 in 1958. Hierin is de oude situatie nog grotendeels terug te zien (Gemeentearchief Den Haag. Bouwdossier 19584).

Tweede bouwlaag

De tweede bouwlaag bestaat uit een zolder in de kapverdieping. De kap is zeer hoog opgetrokken ,et een steile hellingshoek. In de huidige situatie is de trapopgang beveiligd door middel van een hekwerk. De ruimte is niet onderverdeeld. Hierin is er geen wijziging ten opzichte van de historische situatie. Omdat er waarschijnlijk, behalve opslag, geen functie aan deze ruimte zat, is er geen indeling gemaakt. Ook zal er geen traphek zijn geweest om de bewoners tegen het gapende gat van de trapopening te beschermen. Vergelijkbare situaties in andere historische panden bevestigen dit vermoeden.

Vliering

Tussen de balken is in 1991 extra opbergruimte gemaakt door een vide aan te brengen tussen de balken. In de historische situatie was deze er niet.

4.3 CONSTRUCTIE

Omdat de woningen als een bouwblok zijn opgetrokken, zijn alle woningen op dezelfde wijze opgebouwd. Wel zijn er in de constructie enkele onderlinge verschillen als gevolg van latere aanpassingen. Deze verschillen spelen zich af op detailniveau.

4.3.1 METSELWERK

Het metselwerk van de gevels en andere muren is verstopt achter een witgeschilderde (naar verwachting) cementpleisterlaag. Op basis van foto's van de renovatie uit 1992 is te zien dat de gevels zijn opgetrokken in rode baksteen¹³. Gezien de bouwstijl, zal de bakstenen gevel oorspronkelijk in het zicht zijn geweest. Reparaties en vochtproblemen zullen de aanleiding hebben gevormd om de gevel te voorzien van een pleisterlaag. Dit gebeurde al voor de jaren 40 van de 20ste eeuw (afbeelding 71). Maar de pleisterlaag is gedurende de 20ste eeuw wel steeds dikker geworden. In de huidige situatie is er sprake van een dikke gecementeerde pleisterlaag.

Het bouwblok is op staal gefundeerd, waarbij de funderingen ook zijn uitgevoerd in metselwerk. Dit blijkt uit onderzoeken voorafgaand aan de renovatie in 1977. Toen werd geconstateerd dat de gemetselde funderingen te veel vocht doorlieten, omdat er geen tras was gebruikt om de waterdoorlatenheid van het metselwerk te beperken. Aan de zijde van de Lange Beestenmarkt is de gevel versterkt met een schuine bakstenen fundering (halve ezelsrug). De bakstenen die hiervoor zijn gebruikt, hebben op de historische afbeelding¹⁴ een andere kleur en vorm. Dit duidt op een andere datering. In de huidige situatie is de gevel voorzien van de eerdergenoemde cementpleisterlaag. Deze is ook op de schuine baksteenrand aangebracht. Hierdoor is nu niet vast te stellen of de aanname dat deze baksteen afwijkt van de rest van de gevel juist is. Ook in de archieven van de stichting is niets teruggevonden van een eerdere grote renovatie. Hierdoor is er op dit moment geen nadere datering aan deze aanpassing te geven.

Om de vochtproblemen tegen te gaan zijn er in het verleden verschillende maatregelen genomen. In 1920 is een glasstrook in gemetseld in de fundering. In 1991 is de verbinding tussen de opgaande muren en de betonvloer verwijderd van de binnenmuren. Deze is opgevuld met purschuim. In 1999 zijn de muren geïnjecteerd om optrekkend vocht tegen te gaan.¹⁵

4.3.2 HOUTEN BALKEN

De balklaag tussen de eerste en tweede bouwlaag is door de huidige interieurafwerking niet zichtbaar. Er wordt vanuit gegaan dat er sprake is van een enkelvoudige balklaag. De balken liggen daarbij evenwijdig aan de voorgevel. De slof, die onder de spantbenen op zolder is aangebracht, getuigt van deze balkrichting.

De bewoonster van nummer 2 gaf aan dat wanneer de burens van nummer 4 over zolder lopen de vloer bij nummer 2 ook meebeweegt. Dit is alleen mogelijk als de balken van de beide woningen elkaar raken of doorlopen. Nader onderzoek op het moment dat de vloer of de plafonds openliggen, zou hierover uitsluitsel kunnen geven. De andere bewoners van de bezochte woningen herkenden dit fenomeen niet. Dat kan betekenen dat er slechts bij enkele woningen sprake is van raakvlakken in de balklaag. De balken zijn in ieder geval in de woningscheidende wanden opgelegd.

De kapconstructie bestaat uit een asymmetrisch schildkap. De asymmetrie is het gevolg van de hoger opgetrokken voor- en zijgevel ten opzichte van de achtergevel. Het spant is opgebouwd als een stapelspant met een asymmetrisch dekbalkspant en een schaarspant met overkepte balk en nokgording. Per onderzochte woning zijn er vervolgens ook nog verschillen waar te nemen, zoals de afwezigheid van het schaarspant (nr. 2) en de aanwezigheid van een schetsplaat in het schaarspant (nummer 12 en 14).

Kapconstructie Nummer 2

De kopwoning heeft een andere spantopbouw dan de tussenwoning (nummer 22) en de centrale woningen (12 en 14). Dit is het gevolg van het zijschild van de kap. De houtconstructie van het spant bestaat bij deze woning uit een asymmetrisch dekbalkspant met rondom een fliering. De dakschilden worden hier enkel gedragen door de hoekkepers van de kap, die deels op de borstwering en deels op de flieringen rusten, die reeds een keer zijn vervangen in strak gezaagd naaldhout. Het dekbalkspant staat tussen voor- en achtergevel, waarmee het de grootste overspanning pakt binnen de woning. Aan de voorgevelzijde is het spantbeen door middel van een blokkeel verbonden met de borstwering. Vanwege het zijdakschild zijn twee extra spantbeen aan de zijgevelzijde geplaatst. Ook deze zijn door

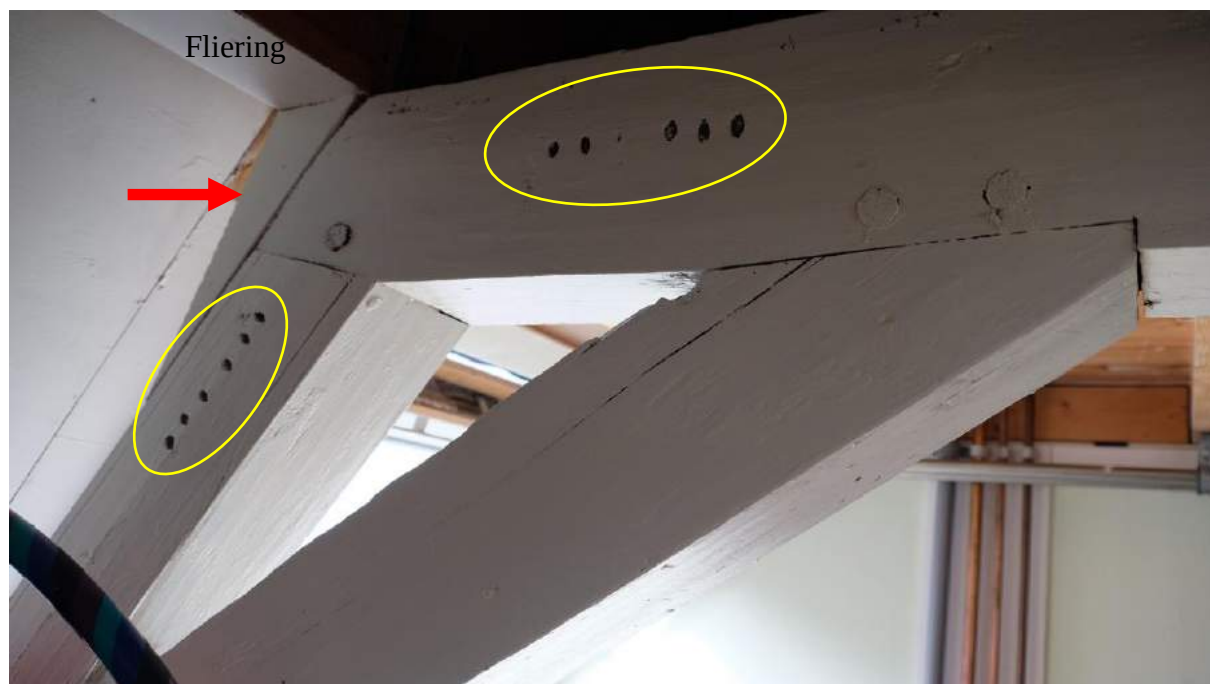
middel van een blokkeel verbonden aan de borstwering van de zijgevel. Onder de spantbenen aan de voor- en achtergevelzijde is een slof aangebracht (in de huidige situatie verstopt onder het bed en vloerbedekking). De slof is van recent houtwerk. Omdat het een constructief element is dat de spatkrachten van de kap in bedwang moet houden, is het aannemelijk dat de oude sloffen bij een renovatie zijn vervangen. Het aanbrengen van een slof onder de spantbenen aan de zijgevelzijde was niet nodig omdat deze spantbenen evenwijdig op de balkenlaag van de vloer staat, waardoor de spatkrachten automatisch beter worden verdeeld over de constructie.

Het spant is door middel van penverbindingen geconstrueerd. Aan het houtwerk van het spant is duidelijk te zien dat er in het verleden aanpassingen aan de kap hebben plaatsgevonden. De dekbalken en de spantbenen zijn naar verwachting nog origineel uit de eerste bouwphase (alleen met zekerheid te zeggen na dendrochronologisch onderzoek). Het houtwerk is grof gehakt en heeft wisselende maatvoering. In de dekbalk tussen de voor- en de achtergevel en het spantbeen aan de achtergevelzijde is een telmerk aangebracht in de vorm van zes ronde gaten met een kleine ruimte tussen het derde en vierde gat. Dus eigenlijk twee keer drie gaten. Deze zijn ook terug te vinden in het spantbeen aan de achtergevelzijde. Daar is het merk iets anders verdeeld, namelijk in een keer drie keer twee gaten en is in de dekbalk geen telmerk aanwezig. Ook het spantbeen aan de zijgevelzijde is niet voorzien van telmerken. De korbeel aan deze zijde is jonger dan de overige delen van de kap. De spantbenen en de ingehangen dekbalken aan de zijgevelzijde zijn vermoedelijk ook uit de bouwperiode van de Geefhuisjes. Zowel in de eerste dekbalk als het spantbeen bij de trap zijn littekens zichtbaar van een eerdere bouwphase. Uitgaande van de oude plattegrond van de woning kwam de trap dicht onder het zijdakschild boven en liep de spil van de trap door tot aan het spant.¹⁶ Bij de aanpassing van de trappen is de oude trapconstructie verwijderd, waardoor de littekens achter zijn gebleven. De korbeel dateert ook uit de tijd van de laatste renovatie, 1991. Evenals het blokkeel. Het tweede spantbeen met dekbalk aan de zijgevelzijde is in zijn geheel vermoedelijk uit de bouwperiode. De vernieuwde flieringbalk ligt hier op een extra klosje. Tussen de dekbalk en een nieuw tegen de zijgevel aangebrachte balk is een vliering aangebracht.

Afbeelding 14 (vorige pagina) - Dekbalkspant van woning nummer 2. Geel omcirkeld de slof onder de spantbenen (foto Stadsherstel Den Haag). In het spantbeen aan de zijgevelzijde zijn littekens zichtbaar in het hout, die vermoedelijk verwijzen naar de constructie van de oorspronkelijke trap met een doorlopende spil (rode pijlen),

Afbeelding 15 (onder) – Aansluiting dekbalk – spantbeen – korbeel aan de achtergevelzijde van woning nr. 2. In de dekbalk en het spantbeen zijn duidelijk de telmerken te zien (geel omcirkeld). De aanpassing aan de dekbalk is herkenbaar aan het driehoekige houten blokje dat de fliering ondersteunt (rode pijl).

Afbeelding 16 (linksonder) – Spant bij de trap aan de zijgevelzijde, gezien vanaf de voorgevel.

Afbeelding 17 (rechtsonder) – Spant aan de zijgevelzijde aan de kant van de achtergevel. Het extra klosje onder de fliering is geel omcirkeld.

Kapconstructie nummer 12

Net als nummer 2 heeft nummer 12 een verbijzonderd spant. Ditmaal vanwege de in een fronton opgemetselde gevel. Het basisspant bestaat uit een asymmetrisch dekbalkspant waarop een schaarspant met overkepte balk is geplaatst. De nokgording rust tussen de geschaarde spantbenen. De verbinding wordt versterkt met een houten schetsplaat. Net als bij woning nummer 2 zijn de verbindingen tussen de balken tot stand gebracht door een penverbinding. Aan de voorgevelzijde is het spantbeen als een muurstijl uitgevoerd, die naast het raam is geplaatst. De dekbalk is in de muur op de muurstijl ingelegd. Vanwege de muurstijl is aan deze zijde geen slof noodzakelijk en deze is er dan ook niet. Er zijn geen zichtbare aanwijzingen die erop duiden dat dit deel van het spant ooit is vervangen.

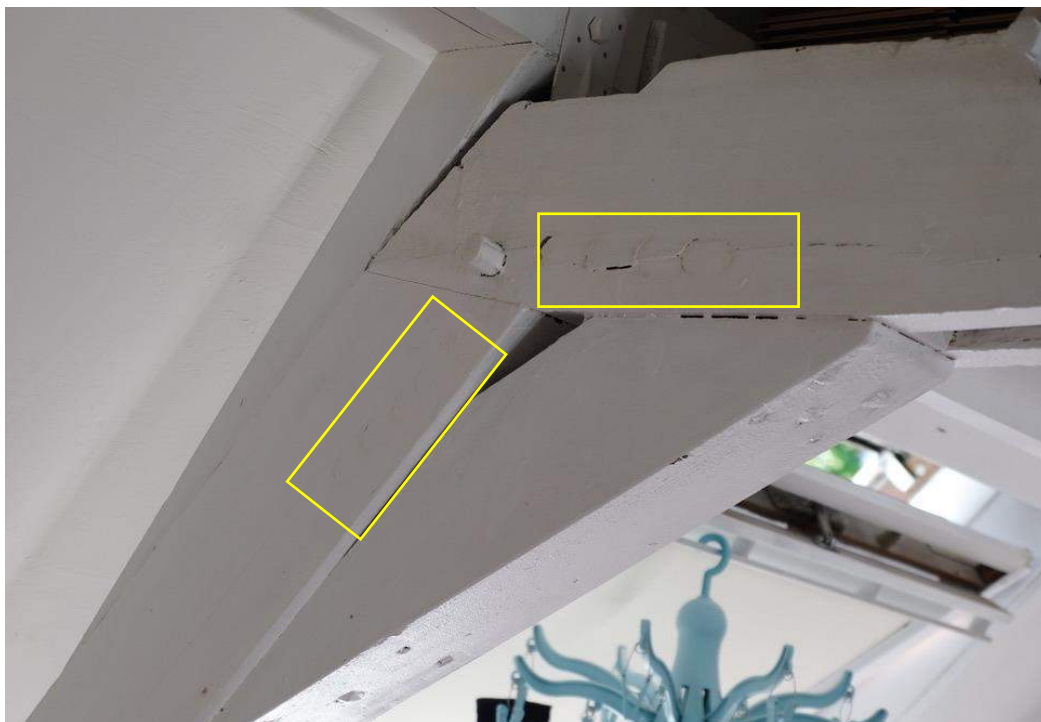
Het spantbeen aan de achtergevel is wel voorzien van een slof van jong hout. Hier valt ook op dat de korbeel is vervangen door een veel kleiner exemplaar, waardoor er gaten zijn achtergebleven op de plek waar de oude korbeel heeft gezeten. Ook valt op dat de fliering zijn aangepast. Een litteken in de dekbalk toont de oorspronkelijke positie van de fliering. In de huidige situatie is deze door middel van een driehoekig blok en een ijzeren bevestigingsplaat verankerd.

Het spantbeen aan deze zijde van de zolder heeft een telmerk. Deze bestaat uit vier op het spantbeen en de dekbalk gekerfde halve maantjes, een telmerk dat vanaf ca. 1540 algemeen gebruikt werd.¹⁷

Afbeelding 18 (links) – De opgemetselde gevel van nummer 12 leidt ertoe dat er gebruik is gemaakt van een muurstijl in plaats van een spantbeen.

Afbeelding 19 (rechts) – Het spantbeen aan de achtergevelzijde is meermaals aangepast. De fliering is verplaatst (rode pijl) en de korbeel is vervangen door een kleiner exemplaar. De gaten laten duidelijk zien waar de korbeel eerst was bevestigd (gele pijl). Op deze afbeelding is ook duidelijk zichtbaar dat het schaarspant smaller is dan het dekbalkspant.

Afbeelding 20 (boven) – Het telmerk op het spant en de dekbalk t.p.v. de achtergevel (geel omcirkeld). De nieuwe korbeel is met nagels in het spant bevestigd.

Afbeelding 21 (onder) – De overkepte balk van het schaarspant is aan de achtergevelzijde opgehoogd om de fliering te kunnen dragen (gele cirkel). Ter plaatse van de nok is de constructie verstevigd met een houten schetsplaat (groene cirkel).

Het schaarspant is smaller dan het dekbalkspant, waardoor de spantbenen verder van de muur afliggen. De overkepte balk is vrij breed en draagt de fliering. Aan de achtergevelzijde is de overkepte balk opgehoogd om de fliering te kunnen ondersteunen. Het spantbeen van het schaarspant dat aan de voorgevelzijde ligt is voorzien van een telmerk vijf uitgehakte cirkels. Ter plaatse van de opgemetselde gevel wordt de ruimte overspannen door een dekbalk, die zowel in de muur rust als op de dekbalk van het dekbalkspant. De rest van de constructie van dit deel bestaat uit een hoekkeper en een nokgording.

Tussen de dekbalk van het dekbalkspant en de tussenwand met nummer 14 is in 1911 een vliering aangebracht om meer bergruimte te creëren.

Afbeelding 22 (linksboven) – De slof onder het spantbeen steekt enige centimeters boven de vloer uit.

Afbeelding 23 (rechtsboven) – Het telmerk op het spantbeen van het schaarspant bestaat uit vijf gehakte cirkels (gele cirkel). Rechts op de afbeelding loopt de dekbalk die voor de opgemetselde gevel langsloopt (gele pijl).

Afbeelding 24 (onder) – Hoekkeper van de opgemetselde geveltop en de in de muur ingelegde dekbalk.

Nummer 14

De opbouw van het asymmetrische dekbalkspant en het schaarspant komt overeen met de spantopbouw bij de woning van nummer 12, alleen dan gespiegeld. Omdat de spanten hier grotendeels niet zijn afgewerkt of geschilderd, is goed zichtbaar welke wijzigingen hebben plaatsgevonden.

Opvallend aan dit spant is het geheel ontbreken van telmerken op de spantbenen en dekbalken. Vanwege de constructiewijze en de doorlopende dekbalk, lijkt er geen sprake te zijn van een latere aanpassing. Toch lijkt het ontbreken van de telmerken hierop te wijzen. Een andere aanwijzing voor een mogelijke aanpassing is te vinden in de aansluiting van het spantbeen van het schaarspant op de dekbalk. Er zijn twee gaten voor een penverbinding, maar slechts een is gebruikt. Bij nummer 12 zijn de beide penverbindingen door het bredere hout van het spantbeen in gebruik.

De flieren en de nokgording zijn allemaal vernieuwd evenals het dakbeschot. De aanpassingen aan het spant en de kap zijn bij deze woning door het ontbreken van verflagen goed zichtbaar. De schetsplaat is eveneens vervangen door een groter stuk hout.

Het spant heeft op verschillende plekken te lijden gehad van waterschade en insectenaantasting.

Tussen de dekbalk van het dekbalkspant en de tussenwand met nummer 12 is in 1991 een vliering aangebracht om meer bergruimte te creëren.

Afbeelding 25 (linksboven) – De muurstijl en het korbelaar ondersteunen de dekbalk ter plaatse van de opgehoogde voorgevel. Zichtbaar is de in 1991 ingebrachte vliering.

Afbeelding 26 (rechtsboven) – Ter plaatse van de achtergevel wordt de dekbalk ondersteund door een spantbeen. Het spantbeen van het schaarspant staat een tiental centimeters van de dakplaat af.

Afbeelding 27 (boven) – De vernieuwde fliering wordt gedragen door een houten scheg of driehoekig blok dat tegen het spantbeen is bevestigd (gele pijl). Enkele pennen zijn vervangen.

Afbeelding 28 (linksboven) – De slof onder het spantbeen ter plaatse van de achtergevel.

Afbeelding 29 (rechtsboven) – De dekbalk is voorzien van een bruine geloogde dan wel gebeitste laag. Op sommige plekken zijn verschillende verflagen te zien. Het spantbeen van het schaarspant is door middel van een penverbinding bevestigd. Het hout is op de hoeken aangetast door insecten. De aanwezigheid van het ongebruikte pengat bevestigt het vermoeden dat het betreffende spantbeen in de voorgaande eeuwen is vervangen.

Afbeelding 30 (boven) – De overkepte balk ondersteunt de nieuwe flieren en nokgording. De oude schetsplaat is vervangen door een groter exemplaar (groene cirkel).

Afbeelding 31 (onder) – De aanpassingen in de flieren en de ondersteunende gordingen van de opgemetselde voorgevel zijn duidelijk zichtbaar als toevoeging.

Afbeelding 32 – Ook de dekbalk van de opgemetselde gevel is vervangen (gele pijl).

Nummer 22

Als tussenwoning heeft nummer 22 het meest eenvoudige spant van de vier bezochte woningen. De opbouw van het spant bestaat uit een asymmetrisch dekbalkspant en een schaarspant. Binnen de woning is slechts een spant aanwezig. De beide spantbenen zijn voorzien van een slof van jong hout. Er zijn geen telmerken te vinden op het spant. De fliering aan de achtergevelzijde heeft hier geen correctie ondergaan. Vanwege de dikke verflaag op de diverse balken is de ouderdom van het hout niet afleesbaar. Dus mogelijk zijn de flieringen wel vervangen, maar was er geen correctie van de positie van de flieringen noodzakelijk. De verbinding van het schaarspant ter plaatse van de nokgording is niet zoals bij de twee middenwoningen voorzien van een schetsplaat. De blokkeel aan de voorgevelzijde heeft een reparatie ondergaan. Hierin is een blokje hout vervangen.

Conclusie houtconstructies

De spanten van de kap zijn qua vorm grotendeels in originele staat. Er hebben echter wel kleine aanpassingen plaats gevonden in de loop der eeuwen. Naar verwachting hebben er, mede gezien de terugkerende houtafmetingen en vorm, geen grootschalige vervanging van spanten plaatsgevonden. De vervangen hebben zich overwegend beperkt tot de vlieringen, hoekkepers en nokbalk. De verschillende typen telmerken zouden verklaard kunnen worden uit de inzet van verschillende timmerlieden tijdens de bouw.

De meest opvallende aanpassingen betreffen de aanpassingen van de flieringen, die (in de meeste gevallen) geheel zijn vervangen en vaak zelfs een nieuwe positionering binnen de kap hebben gekregen, waardoor ook de dekbalken en overkepte balken zijn aangepast. Waarschijnlijk is als gevolg van verzakkingen en houtrot de kap aangepast, waarbij er meer ruimte is ontstaan tussen de dakschilden en het spant. Dit zal in 1977 of 1991 hebben plaatsgevonden.

Afbeelding 33 (links) – Dekbalkspant en schaarspant voorgevelzijde.

Afbeelding 34 (rechts) – Dekbalkspant en spantbeen schaarspant achtergevelzijde. De fliering ligt op zijn oorspronkelijke positie in een inkeping van de dekbalk (gele pijl).

Afbeelding 35 (links) – Dekbalkspant achtergevelzijde. De penverbindingen zijn goed zichtbaar.

Afbeelding 36 (onder) – Dekbalkspant, spantbeen, schaarspant en fliering achtergevelzijde. Ook hier zijn de penverbindingen goed zichtbaar.

Afbeelding 37 (onder) – Aansluiting spantbeen, dekbalk en fliering aan de voorgevelzijde. De witte balk die haaks op de dakbalk staat is van de in 1991 aangebrachte vliering.

Afbeelding 38 (linksboven) – Zicht op het schaarspant. De schetsplaat ter plaatse van de nokgording ontbreekt.
 Afbeelding 39 (linksboven) – De slof van jong hout aan de voorgevelzijde.

Afbeelding 40 (links) – Slof aan de achtergevelzijde.

Afbeelding 41 (rechts) – Het blokkeel heeft een reparatie ondergaan met een las.

4.3.4 BETON

Van oorsprong hebben er geen betonnen elementen in de woningen gezeten. De vloeren van de 17de-eeuwse Geefhuisjes waren oorspronkelijk in hout uitgevoerd. Uit de bestekken van de renovatie in 1977 blijkt dat bij acht van de twaalf woningen de houten vloeren zijn vervangen door betonvloeren. In 1991 zijn deze nog eens verhoogd. Uit stukken die zich in het archief van Stadsherstel en omgeving NV bevinden blijkt dat in 2004 alle vloeren van de huisjes waren voorzien van een op zand gestorte betonnen vloer.

De gemetselde fundering van de uitbouwen zijn in 1977 op betonnen randen geplaatst. Ook de vloeren van deze uitbouwen zijn in beton uitgevoerd.

4.4 EXTERIEUR

4.4.1 METSELVERBAND

Het metselverband is op de historische afbeeldingen in het archief van de gemeente Den Haag niet goed zichtbaar (zie ook noot 6 en 7). Er lijkt sprake van een staand of kruisverband. Gezien de bouwperiode van het bouwblok in het midden van de 17de eeuw lijkt een kruisverband het meest logisch. Dit is het meest gebruikte verband vanaf het midden van de 16de eeuw in Holland.

Uit een omschrijving van de werkzaamheden bij de renovatie van 1977 komt naar voren dat er op dat moment al veel oud hak- en breekwerk in de gevel zichtbaar is en dat grote delen van het metselwerk moeten worden vervangen, waarbij het de vraag is of er op eenzelfde wijze is gemetseld als de historische gevels. Een van deze grote aanpassingen was de vernieuwing van het middengedeelte van de gevel in 1860. Welke werkzaamheden destijds precies zijn uitgevoerd, een reparatie of een tevens een aanpassing van het ontwerp, wordt op basis van de melding in het jaarverslag van de gemeente bekend.¹⁸

4.4.2 PANNEN EN BESTRATING

Het schilddak is gedekt met zwart gesmoorde Opnieuw Verbeterde Holle pannen (OVH-pannen). Dit is niet altijd zo geweest. Ten eerste dateren de OVH-pannen pas van 1927. Bij de bouw zullen er

[illegible]

Afbeelding 43 (rechts) – De gesmoorde Opnieuw Verbeterde Holle pannen op het dak van de Geefhuisjes.

4.4.3 KOZLINEN EN RAMEN

39

Afbeelding 44 (linksboven) – Venster aan de zijgevelzijde van nr. 2, zijde Lange Beestenmarkt.

Afbeelding 45 (rechtsboven) – Venster van huisnummer 2 aan de voorgevelzijde.

Afbeelding 46 (linksonder) - Venster huisnummer 24.

Afbeelding 47 (rechtsonder) – Detail van de gebiljoende stijlen en bovendorpel van de kozijnen in de voorgevel van het bouwblok.

de 17de – eeuwse kruiskozijnen. De onderdorpel is uitgevoerd in hout en is breder dan het kozijn. Oorspronkelijk konden de bovenramen ook naar beneden schuiven, getuige de inkeping die alleen nog bij nummer 8 voorkomt (afbeelding 48). Bij de overige kozijnen is deze inkeping dichtgezet. De ramen zijn aan de binnenzijde nog voorzien van het schuifmechanisme met kabels en gewicht. Bij sommige ramen is het schuifmechanisme verdwenen en kunnen de ramen niet meer open. Ook zijn de ramen voorzien van een ijzeren pennetje om de ramen te kunnen zekeren tegen opschuiven van buitenaf. In het opgemetselde hart van de voorgevel zijn twee afwijkende kozijnen in de gevel opgenomen. Het betreffen twee houten kozijn met een brede houten onderdorpel en die zijn voorzien van een middenstijl. Net als de andere kozijnen in de voor- en zijgevel zijn de kozijn gebiljoend. In het kozijn zijn twee naar binnen draaiende houten ramen opgenomen met een tweeruits roedeverdeling. De ramen liggen achter de kozijnen, waardoor een zeer diepe negge is ontstaan.

De achtergevel is per woning uitgevoerd met een schuifvenster. Het kozijn bestaat uit stijlen en een bovendorpel met een brede lijst en een kraalprofiel. Het kozijn is als een lijstwerk rondom de raamdelen aanbracht. Bij nummer 2 en 12 is de onderdorpel, mogelijk als gevolg van rot, vervangen en steekt nu net als aan de voorgevelkozijnen breder dan het kozijn. De onderdorpel is bij de beide kozijnen op verschillende wijze uitgevoerd. De roedenverdeling met onder negen ruiten en boven drie ruiten verwijst naar het einde van de 18de of het begin van de 19de eeuw als datering. In 1776 maakt de glazenier melding van nieuwe ramen in de woningen nummer van nummer 2 (huidige 4), nummer 8 (huidige 18) en nummer 12 (huidige 24). Hoeveel het aantal glazen dat hij hierin plaatst niet overeen lijkt te komen met het aantal ruiten dat nu in de vensters zitten, is het mogelijk dat dit de nieuwe achtergevelkozijnen betreffen die wij nu nog in de gevel zien. De periodisering sluit aan op de typologie van de ramen.

Van de vier bezochte woningen is het schuifraam van de achtergevelkozijn van nummer 2 en 12 nog oorspronkelijk. De andere twee zijn vervangen door nieuwe ramen met een gelijke indeling. Deze aanpassing dateert waarschijnlijk uit 1977. Bij die renovatie werd aangegeven dat een groot deel van de ramen en kozijnen vervangen diende te worden.

In de uitbouw uit 1977 is een houten kozijn met een vast vierkant raam een een vierruits roedenverdeling opgenomen. Ter plaatse van de douche is een klein klepraam aanwezig.

Afbeelding 48 (linksboven) – Inkeping in het kozijn van nr. 8 ten behoeve van het naar beneden schuivend bovenlicht.

Afbeelding 49 (rechtsboven) – Achtergevelvenster van huisnummer 2.

Afbeelding 50 (linksboven) – Achtergevelvenster huisnummer 22.

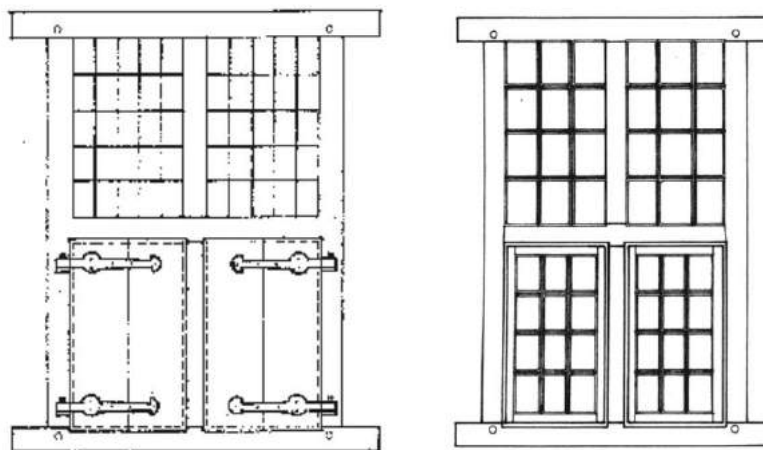
Afbeelding 51 (rechtsboven) - Achtergevelvenster huisnummer 12

Afbeelding 52 (rechtsonder) - Achtergevelvenster huisnummer 14

Afbeelding 53 (linksonder) – Venster in de uitbouw daterend uit 1977, huisnummer 2.

Afbeelding 54 (onder) – De vensters van nummer 12 en 14 in het opgemetselde hart van de gevel hebben een zeer diepe negge en een zware middenstijl. Hier is het venster van nummer 14 te zien.

Afbeelding 55 – 17de-eeuws kruiskozijn, respectievelijk buitenzijde (links) en binnenzijde (rechts) (Bron: Van Hemert 2003, p. 99 – 100)

In de tweede helft van de 17de eeuw, de periode waarin de woningen zijn gebouwd, was het kruiskozijn het leidende kozijntype. De houten kruiskozijnen hebben een vierdeling met een zware middenstijl en kalf. In de bovenste twee ramen was glas-in-lood aangebracht. Aan de buitenzijde waren voor de open gaten luiken met gehengen op duimen aangebracht. Aan de binnenzijde zaten meestal ook houten ramen met daarin glas-in-lood ruitjes. Deze ramen hingen aan duimgehengen. Dat de Geefhuisjes ook waren voorzien van kruiskozijnen blijkt uit de 18de-eeuwse rekeningen van Cornelis van Castel, meester glazenmaker.²⁰ Hij komt met regelmaat langs bij de huisjes op 't Zand om de ramen te verloten en glazen en ruitjes te vervangen. Hendrik van Voorst en Jan Nieuwenhuijsen, beiden // meestersmid en samenwerkend in een Compagnie, maken met regelmaat nieuwe windijzers voor de glas-in-lood ruitjes en duimgehengen voor de glasramen.²¹ Gezien de kostbaarheid van materialen was het in de voorgaande eeuwen gebruikelijk om bestaande kozijnen aan te passen aan de nieuwe mode. De huidige schuiframen betreffen naar verwachting geen aanpassing van de

oude kruiskozijnen naar schuiframen. Er zijn nu op het oog geen aanwijzingen hiervoor gevonden in het hout. Dit neemt niet weg, dat bij het verwijderen van de pleisterlaag of de wandafwerking aan de binnenzijde er alsnog verwijzingen of restanten van oudere kozijnen naar voren komen. Mogelijk was er op de begane grond sprake van een pui van meerdere ramen met daarin ook een geïntegreerde deur, zoals afbeelding 56 bijvoorbeeld toont. Deze mogelijkheid wordt overwogen op basis van de bewaard gebleven rekeningen. Hierin wordt af en toe verwezen naar de voorpui. Maar ook de vele en grote gevelreparaties, waar in de 20ste-eeuwse renovatiestukken naar verwezen wordt zouden het gevolg kunnen zijn van een aanpassing van een pui naar losse vensters en deuren.

De zware kozijnen met de diepe negge in het opgemetselde geveldeel (t.p.v. 12 – 14) zijn in ieder geval een verwijzing naar de oudere kruiskozijnen, maar kunnen net als de schuiframen, ook nog geheel of gedeeltelijk uit die periode dateren.

4.4.4 BUITENDEUREN

De voordeuren van de woningen zijn allemaal identiek. De deuren zijn in gebiljoende kozijnen met een natuurstenen onderdorpel gevat. Boven het eenvoudige, ornamentloze kalf is een tweeruits bovenlicht aanwezig. De deur zelf is een houten paneeldeur met twee panelen en een waterslag. Volgens de instructies van de renovatie in 1977 zouden de deuren worden vervangen voor nieuwe deuren. De vraag is echter of dit is gebeurd, omdat de deuren tot de bel in de deur aan toe nog hetzelfde zijn als de deuren op de foto uit 1940. Mogelijk is toch besloten alleen delen aan te passen en de deuren te handhaven. De deuren dateren niet uit de bouwperiode, maar uit de periode van het neoclassicisme. De oorspronkelijke deur zal bestaan hebben uit een zwaar houten kozijn op neuten met een glas-in-loos bovenlicht boven een al dan niet geornamenteerd kalf, zoals bijvoorbeeld in afbeelding 58 is weergegeven of zoals de eerdergenoemde geïntegreerde pui.

In de uitbouw is een deur opgenomen naar het plaatsje achter de woning. Het betreft een boerendeur met een paneel en een vierruits raam. Deze is gelijk met de oprichting van de uitbouw in 1977 gemaakt.

Afbeelding 56 (rechtsboven) – Reconstructie van een 17de-eeuwse woonhuispui (bron: Erfgoed Leiden en Omgeving)

Afbeelding 57 (middenboven) - De voordeuren van nummer 12 en 14. Alle voordeuren zijn identiek.

Afbeelding 58 (rechtsboven) – Voorbeeld van een midden 17de-eeuwse voordeur (Bron: Van Hemert 2003, p. 106).

4.4.5 DAKKAPELLEN EN DAKRAMEN

De dakkapellen zijn opgebouwd uit een houten kozijn met een middenstijl aan weerszijden waarvan een draaiend raam is geplaatst. Deze hebben een roedenverdeling met een zesruitsraam. Het geheel is afgedekt met een kroonlijst. De wangen zijn uitgevoerd in zink. Dat er bij de bouw van de bewoningen reeds rekening is gehouden met daglichttoetreding op de zolder, blijkt uit de rekeningen aan de rentmeesters. Deze gaan in op het herstel van de wangen van de zolderramen en het opnieuw voorzien van ruitjes en lood van de zolderramen. Deze laatste opmerking is ook interessant omdat dit betekent dat er niet alleen luiken waren voor het doorlichten en de daglichttoetreding. De ramen zullen in de 17de eeuw echter net als de glasramen van de kruiskozijnen aan duimgehangen hebben gehangen. Wanneer de aanpassing naar de huidige dakkapellen heeft plaatsgevonden is niet bekend. In het achterdakvlak zijn bij de laatste renovatie Velux dakramen opgenomen.

Afbeelding 59 – Dakkapellen op de woningen 8 en 10.

4.4.6 ORNAMENTEN

In het hart van het opgemetseld geveldeel in de voorgevel onder het fronton en tussen de kozijnen is de gevel verrijkt met twee staande en naast elkaar geplaatste natuurstenen kozijnen waarin elk twee verticaal geplaatste natuurstenen platen zijn opgenomen. Op de stenen platen is de stichtingstekst van de huisjes opgenomen. De tekst is aangebracht in een bas-reliëf met goud geschilderde letters. De letters staan dicht op elkaar waardoor alle woorden als het ware aan elkaar kleven. Om onderscheid te maken in de woorden beginnen de nieuwe woorden allemaal met een hoofdletter.

De tekst op de linker plaat luidt:

Anno1565FundeerdenTerEere
DerHeyligeDrÿvuldigheydtM^r
CornelisBarthout^sIans zoon
Griffier VandenLeenhoveVan
HollandtNegenHuÿskensEnde
PieterCorneliszVandeHoeve
SÿnenMedeErfgenaemAnno
1595 NochDrieHuyskensStaend
OpVerscheydendePlaetsenIn S.^t
JacobsStraetAlhierDerselve
NaerverloopVanHondertIaren
VervallenSynde

De tekst op de rechter plaat luidt:

HebbenDeDescendentenEnde
AdministrateurVanDeVoorn^s
Fundateurs EndeFundatien
InPlaetse Vandien Dese 1 2
Wooningen OnderEenDack
AlhierOpgerecht By Authorisatie
Daertoe Verleent Beyde Eed
Achtb: Heer^{en}Burgemrs Ende
Regerders Deser Stede Van
SGravenhage TerGoederGedach
Tenis Vande OverledeneEnde
GodtvruchtigeAenmaninge Vand^e
levendeTotGelykeMildadicheÿt
Anno 1665

Een opvallend punt aan de tekst is dat deze niet klopt met de werkelijke historie van de Geefhuisjes. Cornelis Barthouts stichtte slechts zes huisjes in plaats van negen. De invulling van de taken door burgemeester en wethouders, die extra huisjes hebben laten realiseren worden hier dus toebedeeld aan de stichter. Ook niet alle data komen overeen met de historische stukken. De fundatiebrief of het testament, waarin de stichting wordt vastgelegd, dateert uit 1563 en niet 1565. Pieter van der Houve sticht in 1593 drie huisjes en niet in 1595. Hoe destijds aan de andere data en huisjesaantallen is gekomen, zullen we nooit weten. Misschien wist men het gewoon niet meer zeker hoe het zat in 1665.

In het fronton is een cirkelvormig ornament opgenomen dat is omrand met vlammen. In de cirkel is een driehoek geplaatst als verwijzing naar de Drievuldigheid – De Vader, de Zoon en de Heilige Geest. De cirkel is verder opgevuld met vlammen. Deze staan symbool voor de Drievuldigheid. In sommige christelijke denominaties staan de vlammen symbool voor de zon, die op haar buurt weer symbool staat voor Jezus als "het licht" en de "Zon van de wereld".²² De eenvoudige symboliek is een kenmerk van de christelijke (protestantse) kerk na de Reformatie. Binnen het katholieke geloof was er veel meer sprake van beelden waarop heiligen of Christus zichtbaar waren. In de protestantse iconografie wordt er teruggegrepen op symbolen. De herkomst hiervan komt voort uit de bijbel waarin in Exodus 20 staat geschreven: u zult geen vreemde goden aanbidden.

De iconografie op de gevel verwijst dus naar de Drievuldigheid. Hoewel in eerste instantie het doel was een kapel en hofje aan Sint Jacob te wijden, blijkt uit de stichtingsakte dat Cornelis Barthouts een hofje en kapel gewijd aan de Drievuldigheid wijdde. Toch bleef het hofje in de volksmond, naast het Drievuldigheidshofje of de Geefhuisjes, ook de naam Sint Jacobshofje houden. Na de Reformatie zal dit echter geheel zijn verdwenen, omdat er binnen het protestantisme geen heiligenverering plaatsvindt.

Afbeelding 60 – De twee natuurstenen tekstplaten en daarboven het Drievuldigheidssymbool.

4.5 INTERIEUR

De woningen zijn in de jaren 90 van de 20ste eeuw drastisch aangepakt. Hierbij is de oorspronkelijke interieurindeling zoals al eerder beschreven verdwenen. Dit heeft ook gevolgen voor de interieurafwerking.

4.5.1 BINNENDEUREN

De deuren tussen de hal en de woonkamer en de woonkamer en de trapopgang dateren uit het laatste decennium van de 20ste eeuw. De deur tussen de woonkamer en de hal bestaat uit een houten deur met een groot glaspaneel. De deur naar de trapgang is een gladde ornamentloze houten deur. In de rekeningen van de Geefhuisjes wordt regelmatig gesproken over de aanpassing van handgrepen en ruitjes aan de binnen deuren. De ruimten in de woning waren dus altijd al door middel van een deur van elkaar gescheiden.

4.5.2 VLOER-, PLAFOND- EN WANDAFWERKING

De vloeren zijn momenteel niet zichtbaar als gevolg van de vloerbedekking van de bewoners. Uit de archiefbronnen blijkt dat de vloeren uit houten planken bestonden. Deze zijn tussen 1977 en 12005 vervangen door beton op een zandvloer.

De wanden zijn voorzien van gipsen voorzetwanden met een spouw om het vocht uit de woningscheidende wanden zonder schade aan het interieur af te kunnen voeren.

Het plafond is voorzien van gipsplaten. Deze aanpassing dateert uit de laatste twee renovaties, die sinds het laatste kwart van de 20ste eeuw hebben plaatsgevonden.

Over de historische interieurafwerking van de huisjes wordt ook uit de archieven weinig bekend. Slechts in een enkele rekening wordt een verwijzing gemaakt naar het houten beschot tegen de wanden in het voorhuis (dat 4 maal geschilderd wordt).²³

4.5.3 SCHOUWEN

De oorspronkelijke schouwen zijn bij de laatste renovatie verwijderd. Getuige een foto uit 1991 was in die tijd de haard al enige tijd daarvoor aangepast naar een gashaard, waardoor ook de oorspronkelijke schouw al niet meer aanwezig was. De rookkanalen zijn gedeeltelijk behouden op de zolderverdieping.

Afbeelding 61 (linksboven) – Interieur woonkamer gezien richting de achtergevel, huisnummer 12.

Afbeelding 62 (rechtsboven) – Interieur gezien richting de voorgevel, huisnummer 2. Links op de foto steekt de trap de kamer in.

Afbeelding 63 (linksboven) – Interieur vlak voor de renovatie van 1991 (Haags gemeentearchief, vervaardiger P.G. Kempff).
Afbeelding 64 (rechtsboven) – Restant van het rookkanaal op de zolderverdieping van de woningen. Op deze foto het rookkanaal van nummer 12.

4.5.4. TRAP EN TOEBEHOREN

Tijdens de renovatie in 1991 is de trap geheel verwijderd en vernieuwd op een andere locatie teruggeplaatst. De trap dateert dus uit het einde van de 20ste eeuw. De trap met twee kwarten is gemaakt van hout. Langs de trap is een eenvoudige, houten handlijst op steunen aangebracht. Het trapgat is rondom voorzien van een houten spijlenhek.

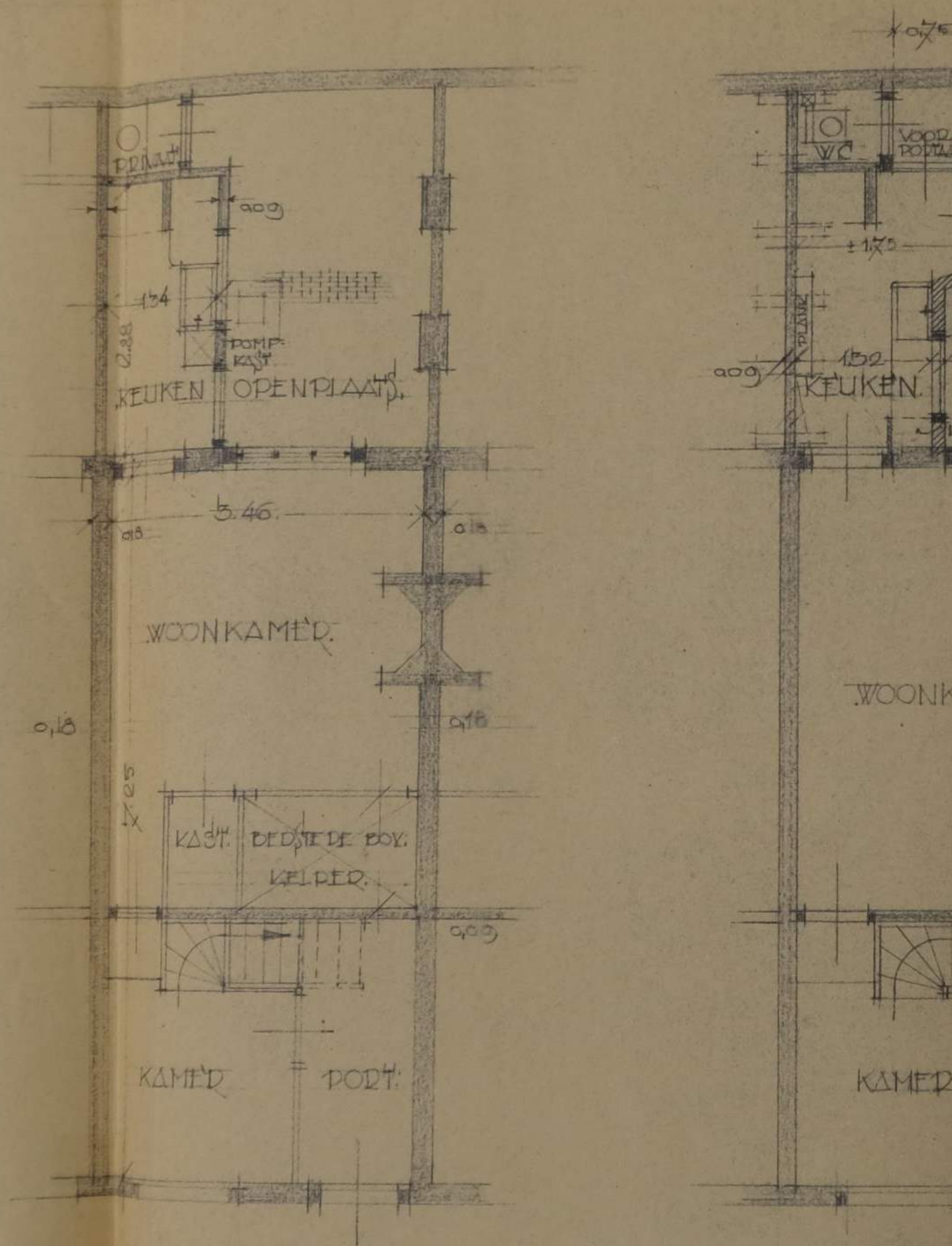

Afbeelding 65 (linksboven) – De trap met twee kwarten dateert uit de late 20ste eeuw. Hier het exemplaar van nummer 14.
Afbeelding 66 (rechtsboven) – Het spijlenhekwerk rondom de trap, ook nummer 14.

4.5.5. VERFWERKEN

De rekeningen van de schilder geven soms interessante informatie over de gebruikte kleuren naar zowel in het in- als exterieur, hoewel deze vaak sporadisch wordt benoemd. Meestal wordt alleen verwezen naar het gebruik van een x aantal liters verf en pindaolie. Een opvallende vermelding wordt in het jaar 1767 gedaan. De meesterschilder schildert in dat jaar de keuken en het voorhuis van nummer 9, het huidige nummer 20, appelbloesem en blauw. Blauw is een kleur die ook 1768 voorkomt. Het beschot op de wanden van de voorkamer wordt dan viermaal opnieuw in een niet nader genoemde kleur geschilderd. Maar in de opsomming van de geleverde materialen komt ook blauwe verf voor.

Enkele jaren later in 1776 schildert de schilder vernieuwde kozijnen. Hij levert hiervoor rode verf. De rekeningen dateren uit de 18de eeuw. Dit hoeft niet te betekenen dat men destijds de oorspronkelijke kleurstelling heeft gebruikt. Omdat de historische interieurafwerkingen allemaal verdwenen zijn, is het ook niet meer mogelijk de kleurstelling te reconstrueren. Indien er nog oorspronkelijke kozijnonderdelen zijn, zou hier misschien nog iets van de kleurstelling te vinden kunnen zijn.

HOOFDSTUK 5 OVERZICHT BOUWGESCHIEDENIS

Hieronder is een overzicht opgenomen van de tijdens dit onderzoek bekend geworden bouwactiviteiten aan de woningen aan het Hoge Zand.

1665	Bouw van de huisjes
1665 t/m 1864	Vele kleine aanpassingen aan de woningen in het kader van onderhoud
1864	Nieuw middendeel van de voorgevel van de huisjes
1870	Nieuwe keukens, waar deze nog ontbreken. Onduidelijk is wanneer de andere keukens zijn geplaatst.
1892	De huisjes worden aangesloten op de duinwaterleiding. De pompen in de tuintjes worden dan afgesloten.
1945 t/m 1958	De huisjes krijgen een nieuwe achterbouw met een watercloset, i.p.v. een privaat.
1949	De laatste Geefhuisjes worden aangesloten op het elektrisch licht.
1977	Grootschalige renovatie van de huisjes waarbij de uitbouwen aan de achterzijde worden vervangen, vloeren worden hersteld, de fundering door middel van een extra loodslab waterdicht wordt gemaakt, plafonds en wanden met gips worden afgewerkt, de houten muur tussen hal en voorkamer wordt vervangen door een cellenbetonwandje met plaats voor een meterkast.
1991	Grootschalige renovatie waarbij de indeling van het interieur wordt aangepast om een modernere woning te creëren. Hierbij worden ook de voorzetwanden geplaatst.
1999	Injecteren van de woningscheidende wanden tegen vochttransport.
2005	Renovatie ten behoeve van de nieuwe verhuur via Stadsherstel: scheuren in metselwerk/stucwerk uithakken en herstellen, enkele stukken kozijn repareren, voordeuren vervangen (voor zover noodzakelijk en conform bestaand, al het houtwerk schilderen (kleuren conform bestaand) en stucwerk schilderen (kleur als bestaand). Verder werden er nieuwe keukenblokken en sanitaire voorzieningen geplaatst, de wanden van de ruimten gestuct en in de keuken en badkamer betegeld. De wanden van de bouwmuren werden aan de binnenzijde voorzien van isolatieplaten met stucwerk. Als laatste werd er binnen en buiten geschilderd.

Afbeelding 68 – Detail van de gevel Hoge Zand 12 – 14.

HOOFDSTUK 6

WAARDERING EN ADVIES

6.1 ALGEMENE HISTORISCHE WAARDE

De Geefhuisjes aan het Hoge Zand te 's-Gravenhage vertegenwoordigen een hoge algemene historische waarde. De huisjes herinneren aan een lange geschiedenis van liefdadigheid en maatschappelijke betrokkenheid bij de minderbedeelden in de Haagse samenleving. De lange geschiedenis van de huisjes, die teruggaat tot 1565, zorgt er tevens voor dat de huisjes als fundatie tot de oudste liefdadigheidshuisjes van Den Haag behoren.

6.2 STEDENBOUWKUNDIGE WAARDE

De ligging van de huisjes op de hoek van de Lange Beestenmarkt en het Hoge Zand zeggen iets over de plek van de huisjes binnen de stedelijke uitbreiding van Den Haag. De straten werden als eerste op de hoeken bebouwd, waardoor de positie daarnaar verwijst. Als eenduidig ontworpen bouwblok in tijdsgebonden architectuur liggend binnen een langzaam in de tijd gegroeid stadscentrum draagt bij aan de beleving van de historische gelaagdheid van de stad. Dit levert het complex een positieve stedenbouwkundige waarde op.

6.3 ARCHITECTUURHISTORISCHE WAARDE

De typologie van het straathofje, waarbij de woningen aan de straat zijn gelegen in plaats van in een hof, maakt dit hofje bijzonder binnen de Haagse hofjes. Het heeft daardoor hoge uniciteitswaarde. De architectuur van het exterieur in classicistische bouwtrant is grotendeels gaaf bewaard gebleven en daarmee een voorbeeld voor de tijdsgebonden bouwstijl. Het pleisteren van de gevels doet daarbij niet af aan de herkenbaarheid van de architectuur, waardoor een hoge architectuurhistorische waarde geëigend is.

6.4 BOUWHISTORISCHE WAARDE

Hoewel de Geefhuisjes op het eerste oog gaaf bewaard zijn gebleven, hebben er door eeuwen heen veel aanpassingen plaatsgevonden, waarvan de verbouwingen uit het einde van de 20ste/21ste eeuw de bouwhistorische waarden hebben aangetast. De bouwhistorische waarden zijn daardoor vooral in de constructieve elementen van de woningen terug te vinden. De bouwhistorische waarden zijn daarmee enigszins beperkt.

6.5 OPSOMMING MONUMENTALE WAARDEN

De monumentale waarden worden hierna opgesomd. Daarnaast zijn de waarden opgenomen in afbeelding 69 en 70. De opsomming en de tekeningen zijn complementair aan elkaar.

Hoge monumentwaarde

Constructie

- Muren.
- Spanten.
- Balkenlagen voor zover deze nog aanwezig zijn in de vloer van de eerste bouwlaag.
- Balkenlagen in de vloer tussen de eerste en de zolder.

Exterieur

- Metselwerk van de muren.
- Raamkozijnen in de voor-, zij- en achtergevel. De ramen alleen voor zover deze niet bij een recente renovatie zijn vervangen. Bij vervangen onderdelen is er sprake van een positieve monumentale waarde.
- Daklijsten.
- Natuurstenen kozijnen met daarin de natuurstenen platen met stichtingsteksten.

- Natuurstenen ornament in het fronton.
- Dakkappen, incl. de daarin aanwezige kozijnen en ramen.
- Deurkozijnen voorgevel, incl. deuren en bovenlichten.
- Schoorstenen.

Interieur

- Restant van het rookkanaal op zolder.

Positieve monumentwaarde

Constructie

- Dakschilden.
- Flieringen.
- Versterking van de fundering met een halve ezelsrug.

Exterieur

- De vervangen kozijnen in de achtergevel (nr. 12 en 22 en die van de woningen die nu niet zijn bezichtigd).

Indifferente monumentwaarde

Constructie

- Muren, dak en fundering van de uitbouwen aan de achterzijde. De uitbouwen aan de achterzijde hebben zowel in materiaal, positie en vorm geen relatie meer met de historische uitbouwen, zoals geprojecteerd op de kadastrale minuut 1832. Om deze reden hebben deze een indifferente waarde. Dit betekent echter niet dat de aanwezigheid van de uitbouwen als verstorend wordt gezien ten opzichte van de monumentwaarde van de Geefhuisjes.
- Muur tussen de hal en de voorkamer van de hoofdmassa.

Exterieur

- Type pan en kleur op de hoofdbouwmassa.
- Vensters en deuren in de uitbouwen achter de woningen.

Interieur

- Trap en trapopgang.
- Wand- en plafondafwerking op de eerste bouwlaag
- Wandafwerking op zolder.
- Traphekje op zolder
- Binnendeuren

6.6 ADVIES

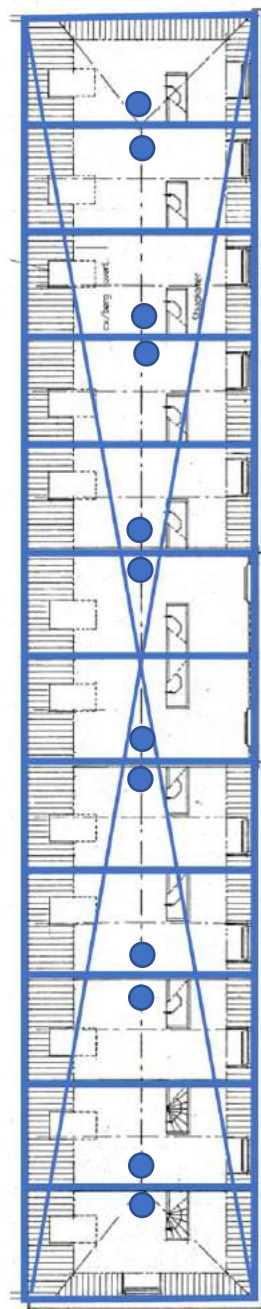
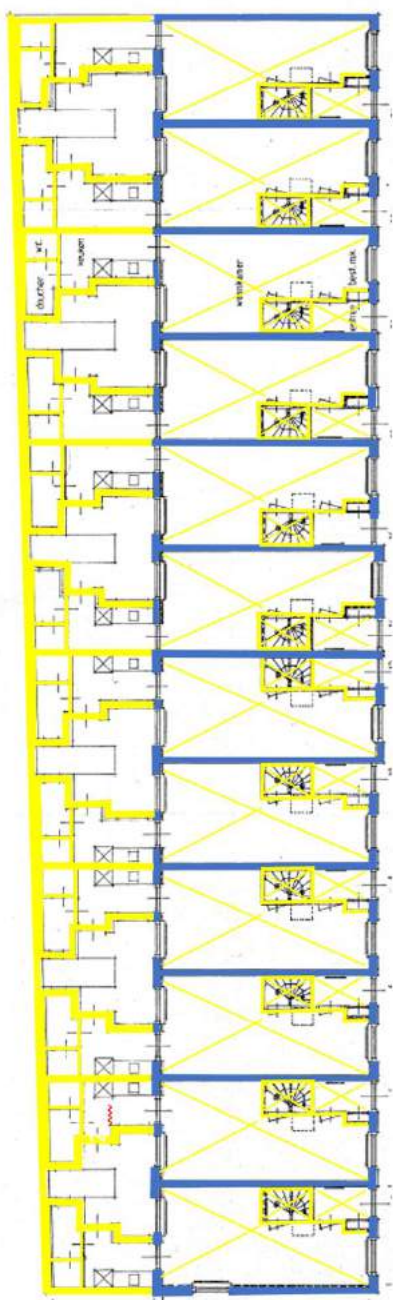
Veel de bouwhistorische elementen zijn door de eeuwen heen verdwenen uit de huisjes. Met name de laatste 50 jaar heeft een grote impact gehad op de aanwezige bouwhistorische waarden. Toch wil het niet zeggen dat er geen sporen meer aanwezig zijn in en aan de woningen, die ons meer kunnen vertellen over de oorspronkelijke indeling of afwerking. Het is goed mogelijk dat achter de gipswanden en -plafonds nog verschillende sporen op balkenlagen en wanden aanwezig zijn. Dit vraagt bij toekomstige aanpassingen van de huisjes, waarbij deze voorzetwanden- en plafonds worden verwijderd, een zorgvuldige werkwijze die gericht is op het zo veel mogelijk intact laten van onderliggende sporen. De sporen die verwacht worden, bevinden zich op de plek waar de schouw voorheen was gesitueerd en op de plek waar de bedstede en kast voorheen stonden. Van deze laatste sporen kan overigens aangenomen worden dat deze grotendeels zullen zijn verdwenen als gevolg van het plaatsen van de trap. Maar ook is het na het verwijderen van voorzetplafonds mogelijk meer inzicht te krijgen in de wijze waarop de vloerbalken van de tweede bouwlaag zijn geconstrueerd en of er nog iets te vinden is van een interieurafwerking.

Meer inzicht over de opbouw van de gevel en de aanpassing van de kozijnen door de eeuwen heen is mogelijk te verkrijgen uit het metselwerk van de gevel. Bij een renovatie van de gevel, waarbij de pleisterlaag wordt verwijderd, zou er aandacht moeten zijn voor eventuele bouwsporen rondom de kozijnen en ter plaatse van het centrale geveldeel. De metselwerksporen kunnen wellicht nog iets vertellen over oudere kozijntypen en eventueel of de ouderdom van het huidige kozijn.

Geadviseerd wordt dan ook om bij toekomstige grootschalige aanpassingen waarbij de constructie beter in beeld komt, deze plekken in en aan de woningen met voorzichtigheid te ontmantelen.

Dendrochronologisch onderzoek

Als laatste aandachtspunt kan gekeken worden naar het eventueel uitvoeren van dendrochronologisch onderzoek om de datering van de kap in beter in beeld te krijgen. Aanleiding hiervoor kan eventueel gevonden worden in de aanwezigheid van bebouwing op de kaart van Blaeu omdat het moment dat er volgens de documenten van de Geefhuisjes nog geen huisjes waren. De beste plaats voor het nemen van een houtmonster zou zijn bij woning huisnummer 12, ter plaatse van de achtergevel. Het spantbeen en de dekbalk hebben een telmerk in halve maantjes, een telmerk vorm die vanaf het midden van de 16de eeuw algemeen werd gebruikt. Bij huisnummer 2 bevinden zich ter plaatse van de achtergevelzijde een spantbeen en dekbalk die geschikt zouden zijn voor een houtmonster. Het betreffen een vermoedelijk 17de-eeuws spantbeen en dekbalk met ronde telmerken, die net als de halve maantjes vanaf de 16de eeuw algemeen werden.

- Hoge monumentwaarde
- Positieve monumentwaarde
- Indifferente monumentwaarde
- X Monumentwaarden van plafond, zoldering of kap (kleur afhankelijk van categorie)
- Interieuraspecten (kleur afhankelijk van categorie)

Afbeelding 69 (links) - waarderingskaart eerste bouwlaag
 Afbeelding 70 (rechts) - waarderingskaart zolder

Afbeelding 71 – Zicht op de Geefhuisjes vanaf de Lange Beestenmarkt, ca. 1950 (Haags Gemeentearchief, fotograaf Theo Wetselaar)

BIJLAGE 1

Uittreksel monumentenregister

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentnummer*: 17537

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 11 januari 1967
Kadaster deel/nr: 82911/120

Monumentnaam**

De Geefhuisjes

Woonplaats*

's-Gravenhage

Gemeente*

's-Gravenhage

Provincie*

Zuid-Holland

Straat*	Nr*	Toev.*	Postcode*	Woonplaats*	Situering	Locatie
Hoge Zand	2		2512 EM	's-Gravenhage		
Hoge Zand	4		2512 EM	's-Gravenhage		
Hoge Zand	6		2512 EM	's-Gravenhage		
Hoge Zand	8		2512 EM	's-Gravenhage		
Hoge Zand	10		2512 EM	's-Gravenhage		
Hoge Zand	12		2512 EM	's-Gravenhage		
Hoge Zand	14		2512 EM	's-Gravenhage		
Hoge Zand	16		2512 EM	's-Gravenhage		
Hoge Zand	18		2512 EM	's-Gravenhage		
Hoge Zand	20		2512 EM	's-Gravenhage		
Hoge Zand	22		2512 EM	's-Gravenhage		
Hoge Zand	24		2512 EM	's-Gravenhage		

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kad. object*	Appartement	Grondperceel
's-Gravenhage	K			350
's-Gravenhage	K			352
's-Gravenhage	K			356
's-Gravenhage	K			357
's-Gravenhage	K			351
's-Gravenhage	K			349
's-Gravenhage	K			355

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kad. object*</i>	<i>Appartement</i>	<i>Grondperceel</i>
's-Gravenhage	K			354
's-Gravenhage	K			353
's-Gravenhage	K			360
's-Gravenhage	K			359
's-Gravenhage	K			358
's-Gravenhage	K			2831
's-Gravenhage	K			3220

*Rijksmonumentomschrijving***

Stichting De Geefhuisjes, gebouwd in 1665 - RIJ VAN 12 HUISJES, de twee middelste verhoogd en bekroond met een driehoekig fronton.

<i>Hoofdcategorie</i>	<i>Subcategorie</i>	<i>Functie</i>
Woningen en woningbouwcomplexen	Woonhuis(K)	

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

BIJLAGE 2

Bouwtekeningen 1977 en 1991

De bouwtekeningen worden als losse digitale tekeningen geleverd:

- Bestektekening bestaande en nieuwe toestand 1977
- Doorsneden nieuwe uitbouwen 1977
- Bestaande toestand 1991
- Nieuwe Toestand 1991

BIJLAGE III – (VERMOEDELIJKE) DATERING BOUWKUNDIGE ONDERDELEN

<i>Onderdeel</i>	<i>Datering</i>
Metselwerk gevels	1665 - aanpassingen uit onder andere 1860 voor middendeel gevel. 1920 – aanbrengen glasstrook in fundering 1991 – aanbrengen van purschuim tussen muren en betonnen vloeren. 1999 – injecteren gevels tegen optrekken vocht.
Stucwerk	19 ^{de} eeuw of vroeg 20 ^{ste} eeuw.
Houten balken kapconstructie en tussenvloeren.	1665 – latere aanpassingen ongedateerd.
Vloerconstructie	2004 – zand met daarover gestort beton. Oudere en oorspronkelijke houten balken zijn verwijderd tussen 1977 en 2004.
Dakpannen	1940 – 1977: Opnieuw verbeterde holle pan, gesmoord. Oorspronkelijk Oudhollandse pan rood.
Kozijnen	Vermoedelijk tussen 1825-1850, mogelijk iets later. Bij 14 en 22 zijn de achtergevelkozijnen recent.
Voordeuren	Midden 19 ^{de} eeuw
Dakkapellen	Exacte datering onbekend, mogelijk 19 ^{de} eeuw of latere vernieuwing in gelijk uiterlijk.
Interieurafwerking	Geheel 2004

BRONNEN

- Blijdenstijn, R. en Stenvert, R., *Bouwstijlen in Nederland 1040 – 1940*, Nijmegen 2000
- Bot, P., *Vademecum historische bouwmaterialen, installaties en infrastructuur*, Alphen aan den Maas 2009
- Hansen, C.L., *Over Haagsche hoffjes*, in: Jaarboekje Geschiedkundige vereniging Die Haghe 1916, p. 138 – 143.
- Hemert, R. van, *Kozijnen, deuren, ramen en luiken*, Amsterdam 2003.
- Janse, H., *Houten kappen in Nederland 1000-1940*, Zeist 1989.
- Moll, Dr. W., *De Haagsche Monumenten van geschiedenis en kunst beschouwd in hun historisch verband*, In: Jaarboekje Geschiedkundige vereniging Die Haghe, 1925, p. 61- 104.
- Orsel, E.D., *De ordinaire kap: een bouwhistorische studie naar kapconstructies op Leidse huizen tussen 1300 en 1800*, dissertatie Leiden 2020.
- Taak Ned. B.V., *Vochtproblemen en stucwerkschade Geefhuisjes Hoge Zand 2 – 22 ‘s-Gravenhage*, 2005
- Veldhuijzen, Sv. E., *De Drievuldigheids- of Geefhuisjes: 16de-eeuwse sociale woningbouw*, in: Jaarboekje Geschiedkundige vereniging Die Haghe 1991, p. 19 – 31.

Website

- Delpher.nl, historische kranten ‘Dagblad van ZuidHolland en ‘s Gravenhage’, ‘Het Vaderland’
- Beeldbank gemeente Den Haag
- Rijksdienst voor Cultureel erfgoed, beeldbank en monumentenregister.

Overige bronnen

- Gemeentearchief Den Haag, archief Sint Jacobshofje Den Haag.
- Gemeente Archief Den Haag, Oud archief van de gemeente ‘s Gravenhage 1313 – 1815, 6101 t/m 6125.
- Gemeente Archief Den Haag, Gemeentebestuur Den Haag 1953 – 1990, 7378.
- Gemeente Archief Den Haag, Dienst der Gemeentewerken Den Haag, 7421.
- Gemeente Archief Den Haag, Bouwpolitie/Bouw- en Woningtoezicht Gemeente Den Haag, 989 en 1902
- Haags Bouwarchief tot 2010, archiefnummer 2553.
- Archief Stadsherstel Den Haag en Omgeving.

NOTEN

¹ Veldhuijzen (1991), p.24

² Veldhuijzen (1991), p.26

³ Dagblad van Zuid-Holland en ‘s-Gravenhage, 27 april 1864, p. 1, derde kolom.

⁴ Veldhuijzen (1991), p. 30/31

⁵ Raadsbesluit 439, 27 november 1990, gemeente Den Haag.

⁶ <https://www.indymedia.nl/en/2004/09/21707.shtml>, geraadpleegd 24 mei 2023.

⁷ Collegebesluit ‘Besluit van het college over verkoop woningen Hoge Zand 2 t/m 24 aan Stadsherstel Den Haag e.o. NV’, 8 september 2004, RISnummer 119708.

⁸ Haags Gemeentearchief, Gemeentebestuur Den Haag 1953 – 1990, nr. 7378.

⁹ Dagblad van ZuidHolland en ‘s Gravenhage, 23 oktober 1860, p. 202.

¹⁰ De vier namen zijn zo goed mogelijk getranscribeerd uit het gunningsdocument. Echter wordt de naam op verschillende manier geschreven binnen hetzelfde document, waardoor de exacte schrijfwijze onbekend is.

¹¹ GADH 0350-01, inventarisnr. 6107, contract 20 maart 1665.

¹² Haags Gemeentearchief, Oud archief, inventarisnummer 6113 en 6123.

¹³ <https://haagsgemeentearchief.nl/mediabank/beeldcollectie/detail/34937770-e4c8-49d5-933d-448ca3a915fa/media/3174eca4-c868-841d-864f-cc59291b97dd?mode=detail&view=horizontal&q=Geefhuisjes&rows=1&page=25>

¹⁴ <https://haagsgemeentearchief.nl/mediabank/beeldcollectie/detail/34937770-e4c8-49d5-933d-448ca3a915fa/media/3174eca4-c868-841d-864f-cc59291b97dd?mode=detail&view=horizontal&q=Geefhuisjes&rows=1&page=25>

¹⁵ Taak NED BV (2005), p. 23/24.

¹⁶ Dit is grof ingetekend in de bouwtekeningen uit 1977, doorsnede B-B (Bouwarchief Den Haag, dossier 19584).

¹⁷ Janse (1989), p. 51.

¹⁸ Haags Gemeentearchief. Jaarverslag van de gemeente Den Haag 1864.

¹⁹ Haags Gemeentearchief, Oud archief, inventarisnummer 6122.

²⁰ Haags Gemeentearchief, Oud archief, inventarisnummer 6122 en 6123.

²¹ Haags Gemeentearchief, Oud archief, inventarisnummer 6122 en 6123.

²² <https://www.theologie.nl/artikelen/zon/>, geraadpleegd 26 juni 2023.

²³ Haags Gemeentearchief, Oud archief, inventarisnummer 6123.